

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETO
PSICHOLOGIJOS KATEDRA

BEATA VIŠNIAK-BAKŠIENĖ
TEISĖS PSICHOLOGIJOS PROGRAMA

**NEPILNAMEČIŲ IR JAUNUOLIŲ (IKI 21M.) ĮTARIAMŲJŲ PRISIPAŽINIMO
PSICHOLOGINIAI YPATUMAI**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė: Doc.dr. Ilona Česnienė

Apginta:.....

Vilnius, 2008 m.

Turinys

Pratarmė.....	4 psl.
1. ĮVADAS.....	6 psl.
1.1. ĮTARIAMŪJŲ TEISĖS PAŽEIDĖJŲ APKLAUSA	6psl.
1.2. ĮTARIAMŪJŲ TEISĖS PAŽEIDĖJŲ PRISIPAŽINIMO YPATUMAI.....	9psl.
1.2.1 Įtariamų teisės pažeidėjų prisipažinimo psichologiniai aspektai.....	9psl.
1.2.2 Įtariamų teisės pažeidėjų prisipažinimo sąsajos su amžiumi.....	14psl.
1.2.3. Įtariamų teisės pažeidėjų prisipažinimo tipai.....	15psl.
1.3 ĮTARIAMŪJŲ NUSIKALTIMO MOTYVACIJOS PROBLEMOS ANALIZĖ.....	18psl.
1.4. NUSIKALTUSIŲ ASMENŲ VIDINĖS DARNOS TYRIMŲ APŽVALGA.....	20psl.
1.5. TYRIMO OBJEKTAS, TIKSLAI, UŽDAVINIAI, HIPOTEZĖS.....	22psl.
2. TYRIMO METODIKA.....	23psl.
2.1. TIRIAMIEJI.....	23psl.
2.2. MATAVIMO IR VERTINIMO BŪDAI.....	23psl.
2.2.1. Peržiūrėtas Gudjonsson'o prisipažinimo klausimynas (PGPK).....	23psl.
2.2.2. Nusikaltimo motyvacijos anketa.....	24psl.
2.2.3. Vidinės darnos skalė.....	25psl.
2.3. TYRIMO EIGA.....	25psl.
2.4. DUOMENŲ APDOROJIMAS IR ANALIZĖS METODAI.....	26psl.
3. REZULTATAI.....	27psl.
3.1. TYRIME NAUDOTŲ METODIKŲ VIDINIO SUDERINAMUMO ANALIZĖ.....	27psl.
3.2 TYRIME NAUDOTŲ METODIKŲ FAKTORINĖ ANALIZĖ.....	27psl.
3.3. PRISIPAŽINIMO YPATUMAI TARP SKIRTINGŲ GRUPIŲ.....	28psl.
3.3.1. Nepilnamečių ir jaunuolių prisipažinimo veiksnių skirtumai.....	28psl.
3.3.2. Lietuvių ir kitataučių prisipažinimo veiksnių skirtumai.....	29psl.
3.4. NUSIKALTIMO MOTYVŲ SKIRTUMAI TARP SKIRTINGŲ GRUPIŲ.....	30psl.
3.4.1. Nepilnamečių ir jaunuolių nusikaltimo motyvų skirtumai.....	30psl.
3.4.2. Lietuvių ir kitataučių nusikaltimo motyvų skirtumai.....	32psl.
3.5. PRISIPAŽINIMO IR NUSIKALTIMO MOTYVACIJOS YPATUMAI TARP SKIRTINGŲ GRUPIŲ.....	34psl.
3.5.1. Nepilnamečių ir jaunuolių prisipažinimo ir nusikaltimo motyvacijos skirtumai.....	34psl.
3.5.2. Lietuvių ir kitataučių prisipažinimo ir nusikaltimo motyvacijos skirtumai.....	36psl.

3.6. SKIRTINGŲ GRUPIŲ VIDINĖS DARNOS SKIRTUMAI	37psl.
3.6.1. Nepilnamečių ir jaunuolių vidinės darnos skirtumai.....	37psl.
3.6.2. Nepilnamečių ir jaunuolių vidinės darnos skirtumai.....	38psl.
3.6.3. Prisipažinimo skirtumai priklausomai nuo įtariamųjų vidinės darnos.....	39psl.
3.6.4. Nusikaltimo motyvacijos skirtumai priklausomai nuo įtariamųjų vidinės darnos.....	41psl.
3.6.5. Vidinės darnos stiprumo įtaka prisipažinimui ir nusikaltimo motyvacijai	42psl.
4. REZULTATŲ APTARIMAS	43psl.
5. IŠVADOS	48psl.
6. REKOMENDACIJOS	49psl.
Santrauka.....	50psl.
Summary.....	51psl.
Literatūros sąrašas	52psl.
Priedai.....	55psl.

Pratarmė

1989 m. moteris rytinio bėgimo metu buvo sumušta iki sąmonės netekimo, išprievartauta ir palikta numirti Niujorko (JAV) centriniame parke. Po 48 val. buvo suimti penki afroamerikiečiai berniukai ir vienas ispanų kilmės berniukas nuo 14 iki 16 metų amžiaus. Po 13 metų Matias Reyes, kalinamas už tris išprievartavimus ir nužudymą, prisipažino įvykdęs šį nusikaltimą. Atlikti DNR testai parodė, kad sėklos mėginiai, rasti aukos kūne, iš tiesų priklausė M.Reyes. Tačiau kaip atsitiko, kad net 5 nepilnamečiai prisipažino įvykdę šį nusikaltimą.

Lietuvos justicijoje, kaip ir kitose šalyse daug dėmesio yra skiriama tiek įtariamųjų, tiek ir aukų bei liudytojų apklausoms. Tačiau tie apklausos metodai, kurie yra skirti apklausti aukas ir liudytojus nėra tinkami įtariamiesiems¹. Įtariamieji apklausos metu patiria tokį patį stresą, kaip ir aukos/liudininkai. Kaip teigiama literatūros šaltiniuose dažnai įtariamieji yra izoliuojami nuo šeimos ir artimųjų apklausos metu, tuo tarpu liudininkai/aukos tokį apklausos metodą patiria retai. Šiuo metu su nepilnamečiais² įtariamaisiais apklausos metu dažnai yra elgiamasi kaip su suaugusiais. Nors nusikaltimai vyksta nuolat, tačiau labai svarbu yra asmens amžius nusikaltimo metu. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas numato, kad nepilnametis būtų apklausiamas pagal jo psichinę, socialinę bei fizinę brandą, kitaip nei yra apklausiamas pilnametis asmuo. Tačiau, kartais atsitinka taip, kad asmenys iki 21m. amžiaus pagal savo psichinę, socialinę ir/ar fizinę brandą prilygsta nepilnamečiais (Ažubalytė ir kt., 2005). Taigi *amžius* ir socialinė branda yra specifinių baudžiamojo proceso normų taikymo pagrindas. Todėl, apklausiant nepilnamečius ir jaunuolius, svarbu suprasti jų psichologinius ypatumus ir sugebėti juos tinkamai panaudoti apklausos procese. Dėl to daugelis mokslininkų siūlo į apklausą kviesti ne bet kokią psichologą, o būtent vaikų psichologą.

Pastaruoju metu pasaulio mokslininkai pradėjo domėtis įtariamųjų nepilnamečių ir jaunuolių³ apklausomis, o ypač jų prisipažinimo psichologiniais aspektais. Naujausi tyrimai atlikti šioje srityje parodo, kokia yra svarbi tinkamai atliekama apklausa ir prisipažinimas apklausos metu. Nors Lietuvoje nėra duomenų, kiek nepilnamečių ir jaunuolių apklausų metu prisipažįsta, tačiau kitų šalių mokslininkų tyrimų rezultatai rodo, kad apie pusė apklausų baigiasi prisipažinimu (Gudjonsson and Sigurdsson, 2007, Kassin 2007). Tai yra svarbus veiksnys teisės psichologijoje. Kaip pastebėta, dažniausiai nepilnamečių ir jaunuolių apklausoje prisipažinimui turi įtakos tyrėjo daromas vidinis ir išorinis spaudimas įtariamajam, asmens gebėjimas suvokti prieš jį pateiktus įrodymus, nustatymas,

¹ Įtariamuoju laikomas asmuo, sulaukytas įtariant, kad jis padarė nusikalstamą veiką, arba asmuo, apklausiamas apie veiką, kurios padarymu jis įtiriamas, arba į apklausą šaukiamas asmuo, kuriam yra surašytas Lietuvos Baudžiamojo Kodekso 187 straipsnyje numatytas pranešimas apie įtarimą (pagal LR BK).

² Nepilnametis – asmuo iki 18m.

³ Jaunuolis - asmuo iki 21m.

ar asmuo vartojo vaistus, narkotines medžiagas ar alkoholį suėmimo ir/ar apklausos metu, ar priešinosi, o gal, atvirkščiai, buvo labai ramus ir tylus. Taip pat labai svarbus nusikaltimo pobūdis ir nusikaltimo atlikimo motyvacija. Taigi šiais ir daugybe kitų veiksnių bandoma atskleisti įvairius prisipažinimo aspektus. Prisipažinimui labai svarbus aspektas – nusikaltimas.

Prisipažinimas pats savaime turi įtakos tolesniam nepilnamečio ir jaunuolio likimui, tačiau svarbu suvokti ne tik tai, kas lemia ir skatina nepilnamečius ir jaunuolius prisipažinti, bet ir kokią įtaką prisipažinimui turi asmens vidinė gerovė, o ypač viena iš jos sudedamųjų dalių – vidinė darna. Kaip pažymima naujausioje literatūroje (Holmberg, 2007), būtent vidinės darnos stiprumas leidžia prognozuoti tiek nepilnamečio, tiek ir jaunuolio elgesį apklausos metu bei prisipažinimų dažnį. Šiuo tyrimu ir bandoma atskleisti prisipažinimo ypatumus bei jų sąsajas su vidine darna. Nepilnamečių ir jaunuolių tyrimai prisipažinimo srityje leis ne tik sutaupyti laiko, bet ir išvengti kai kurių klaidų jaunuolių apklausose.

Taigi norint geriau suprasti prisipažinimo reiškinių svarbu suvokti padaryto nusikaltimo motyvaciją ir išsiaiškinti nepilnamečio ir jaunuolio vidinę darną. Nors šie veiksniai tik neseniai pradėti tyrinėti, tačiau jų svarba ir nauda yra labai svarbi kriminalinės justicijos pareigūnams.

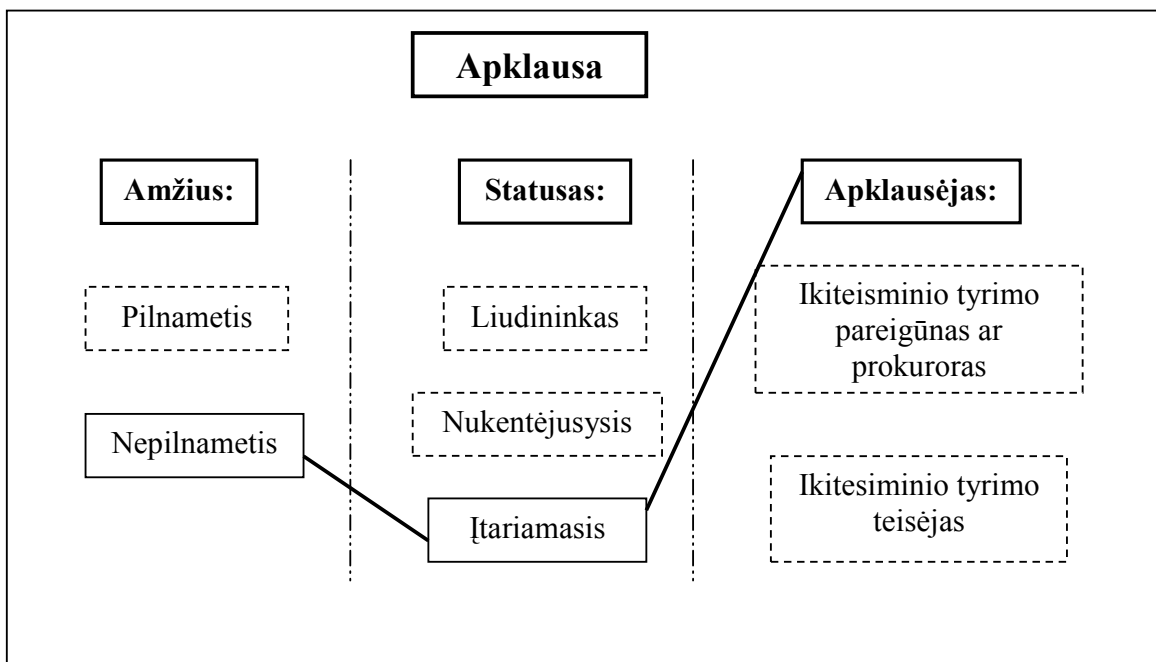
1. Įvadas

1.1. Įtariamųjų teisės pažeidėjų apklausa

Apklausa yra vienas dažniausiai atliekamų ikiteisminio tyrimo ir teismo veiksmų, kurio metu gaunami asmenų parodymai. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso nustatytas apklausų taisykles, galima teigti, kad apklausos yra kelių rūšių (Ažubalytė ir kt., 2005).

Priklausomai nuo proceso dalyvio statuso, galima skirti - liudytojo bei nukentėjusiojo apklausą (joms galioja tos pačios atlikimo taisyklės) ir įtariamojo apklausą (žr. 1 schema). Pagal tai, kas atlieka apklausą, išskirtinos: apklausos, kurias atlieka ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras, ir apklausos, kurias atlieka ikiteisminio tyrimo teisėjas. Priklausomai nuo apklausiamo asmens amžiaus yra skiriamos pilnamečių ir nepilnamečių asmenų apklausos.

1 schema. *Apklausos rūšys priklausomai nuo įvairių procesinių veiksnių*

Mokslinėje literatūroje daug dėmesio yra skiriama liudytojų ir nukentėjusiojo apklausai. Jų apklausos strategijos yra tyrinėjamas gana plačiai, taip pat pateikiama nurodymų ir pasiūlymų, kaip tinkamai apklausti, kad gauti kuo tikslesnius parodymus (Grigutyte ir kt, 2006,). Dažniausiai rekomenduojama suteikti asmeniui galimybę laisvai pasakoti apie įvykį bei jo aplinkybes ir tik tada užduoti klausimus. Vis dėlto tiek Lietuvoje, tiek ir kitose šalyse įtariamųjų (ypač nepilnamečių) apklausos yra mažai nagrinėjamos. Tam turi įtakos įvairios aplinkybės, pavyzdžiui, tyrimo slaptumas bei uždarymas. Buvo nustatyta (Redlick et al., 2008), kad tyrėjai į aukas ir liudininkus žiūri

palankiau, nei į įtariamuosius. Tai rodo, kad įtariamieji apklausos metu, nepriklausomai nuo amžiaus, gauna mažiau palaikymo ir supratimo, nei kiti proceso dalyviai. Galima išskirti tris pagrindines stresorių rūšis, kurios nepalankiai veikė sulaikytojo įtariamojo teisės pažeidėjo protinę veiklą ir sprendimo priėmimą apklausos metu (Kassin et al., 2004): a) aplinka; b) socialinė izoliacija; c) paklusnumas valdžios pareigūnams. U. Holmberg'as (2004), atlikęs tyrimus Švedijoje, pastebėjo, kad net 52% įtariamųjų nepilnamečių jaučia potrauminį stresą apklausos metu, kas gali įtakoti apklausos eigą bei efektyvumą. Tai parodo, kad ne tik nukentėjusieji ir liudininkai jaučia stresą apklausos metu (kaip buvo manoma anksčiau), bet ir įtariamieji. Įtariamųjų nepilnamečių ir jaunuolių jaučiamas stresas per apklausą yra svarbus rodiklis, leidžiantis geriau suprasti apklausos eigą, jos galima baigtį. R. Ažubalytė su bendraautoriais (2005) siūlo išklaudyti nepilnamečių įtariamąjį iki galo, nesvarbu, kaip nereikšminga tai atrodys. Tokia apklausos eiga sumažina patiriamą stresą ir palengvina informacijos surinkimą, o nepilnamečių įtariamasis jaučia, kad jo parodymai yra svarbūs bei reikšmingi. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas nenumato, kada ir kiek kartų turi būti apklaustas įtariamasis ikiteisminio tyrimo metu. Vis tik bent vieną kartą iki kaltinamojo akto surašymo, įtariamasis turi būti apklaustas. Taip pat įtariamasis visada apklausiamas prieš jam skiriant kardomąją priemonę.

Pasirenkant apklausos laiką, reikia nepamiršti, kad kuo mažesnis laiko tarpas tarp padaryto nusikaltimo ir apklausos, tuo išsamesni ir tikslesni asmenų parodymai. Tiksliausius parodymus galima gauti per 2 - 8 dienas po įvykio (Ažubalytė ir kt., 2005). Tačiau reikia nepamiršti, kad duodant parodymus apklausos metu, nepilnamečių įtariamasis gali prisipažinti dėl kaltinamo nusikaltimo. Todėl daugelyje šalių yra išleisti įstatymai ginantys nepilnamečius apklausos metu. Į šias teises įeina: susisiekimasis su tėvais prieš apklausą, tėvų arba vaiko apsaugos tarnybos darbuotojo buvimas per apklausą; apklausos garso/vaizdo įrašymas (Zulawski et al., 2002). Pagal Lietuvoje galiojančius įstatymus nepilnamečio apklausoje gali dalyvauti vaiko teisių apsaugos tarnybos atstovas, vertėjas, gynėjas ir psichologas (Ažubalytė ir kt., 2005). Kaip pabrėžia D.E. Zulawski's ir D.E. Wiclander'is (2002), prieš atliekant nepilnamečio apklausą, svarbu susitikti su tėvais/globėjais, ir tik tada kartu su jais apklausti nepilnamečių. Įdomu tai, kad paprašius pareigūnus nurodyti, kas jiems sunkina nepilnamečių nusikaltimo tyrimą, viena iš nurodytų priežasčių - būtinas gynėjo dalyvavimas ir tėvų/globėjų dalyvavimas apklausoje (Vileikienė, 2007). Tai rodo, kad Lietuvos pareigūnams nėra įprasta apklaustas atlikti nepilnamečio interesus ginančių asmenų akivaizdoje.

Svarbus veiksnys apklausiant nepilnamečius yra ir nuovadoje prieš apklausą ir apklausos metu praleistas laikas. Pavyzdžiui, kaip teigia R. Milne su bendraautoriais (2000), policijos nuovadose (Anglijoje) nepilnamečiai įtariamieji turėjo laukti nuo 1 iki 4 valandų, kol atvyks tėvai/globėjai. Laukimo trukmė turėjo įtakos apklausos efektyvumui ir parodymų teisingumui.

N.Grigutytė ir kt. (2005) taip pat nurodo, kad, apklausiant nepilnametį įtariamąjį, svarbus aspektas – kontakto užmezgimas. Nepilnamečio įtariamojo apklausą derėtų pradėti nuo prisistatymo, paaiškinimo, kodėl jis čia atsidūrė, koks yra apklausos tikslas, kokie asmenys dar dalyvauja apklausoje, ar apklausa yra įrašoma į vaizdo ar garso įrašus. Todėl vykstant apklausai, svarbus ir nežodinis bendravimas, nusiteikimas, nuotaika. R. Evans'o (1993) atlikto tyrimo duomenimis, vidutinio nepilnamečio įtariamojo apklausa truko apie 14 min. (cit. pagal Milne et al., 2000). Prieš daugiau nei du dešimtmečius B. Irving'as (1980), atlikęs tyrimus Didžiojoje Britanijoje, išsiaiškino, kad net 55% nepilnamečių ir jaunuolių įtariamųjų apklausa truko vidutiniškai 3 valandas, o bendras nepilnamečių ir jaunuolių įtariamųjų praleistas laikas nuovadose buvo 8 valandos (cit. pagal Gudjonsson, 1992). Anot M. Kassin'o ir G. Gudjonsson'o (2004), net 39% nepilnamečių ir jaunuolių apklausų truko iki 24 val. Bendra šių apklausų vidutinė trukmė buvo 16,3 val. Nustatyta, kad apklausai trunkant daugiau nei dvi valandas, nepilnamečiai jaučia nuovargį, abejones savo prisiminimais ir nusivylimą.

F.G. Zimbardo (2004) nustatė, kad, izoliavus asmenis nuo jų įprastos aplinkos, atsiranda susirūpinimas savo saugumu bei didėja noras ištrūkti iš šios aplinkos. Taip pat buvo pastebėta, kad nuovargis, miego trūkumas, kurie atsiranda užsitęsus apklausoms (t.y. izoliavus asmenį policijos nuovadoje), sustiprina pyktį, jautrumą bei sumažina sprendimo priėmimą apklausos metu. Apklausos būdai turi būti pritaikyti ne tik nepilnamečio ir jaunuolio psichinei, socialinei ir fizinei brandai, bet ir skirtingam jo, kaip proceso dalyviui, statusui. Svarbu pažymėti, kad apklausos strategijos, tinkančios nukentėjusiajam/liudytojui, nėra tinkamos įtariamajam, ypač nepilnamečiui (Redlick et al., 2008). Todėl svarbu, kad įtariamojo apklausa vyktų naudojantis tinkamu apklausos būdu.

Mokslinėje literatūroje yra aprašytos įvairios apklausos strategijos, kurios yra naudojamos apklausose. Viena iš jų - tai *sprendimo - priėmimo* modelis, kuris sudarytas iš dviejų etapų (Kassin et al., 2004). Šios strategijos tikslas yra priversti įtariamąjį jausti kaltę bei apklausos metu „padėti“ įtariamajam prisipažinti ir prisiimti kaltę. Visų pirma tyrėjas įtariamajam pateikia kaltinimus bei įrodymus, tokiu būdu bandydamas palaužti įtariamojo neigimą. Daugelį kartų versdamas kalbėti apie tai, kur įtariamasis buvo, ką veikė nusikaltimo metu, kartas nuo karto vis perklausdamas apie pateikiamus parodymus - taip bandydamas priversti įtariamąjį susipainioti savo prisiminimuose bei pasakojime. Šis žingsnis priverčia įtariamąjį jausti beviltiškumo, nusivylimo jausmus bei supratimą, kad neigimas nėra išsigelbėjimo priemonė. Tada tyrėjas pereina prie antrojo žingsnio, kurio tikslas yra pateikti įtariamajam tam tikrus galimus išėities variantus: a) prisipažinęs įtariamasis jausis geriau (didelis vaidmuo skiriamas religijai ir moralei); b) leidžiama suprasti, kad į prisipažinusius asmenis teisingumo sistemoje žiūrima palankiau; c) griežtai aiškinama, kad neprisipažinus laukia ilgas procesas, bei siūlomos tam tikros išlygos, jei asmuo prisipažins. Dviejų etapų seka yra skirta valdyti

įtariamojo asmens suvokimo pasirinkimo galimybes bei tolesnes pasekmes (Kassin et al., 2004). Lietuvoje atliktų nusikaltusių nepilnamečių tyrimų rezultatai parodė, kad mažiau nei pusė (47%) Lietuvos policijos pareigūnų apklausos metu norėjo išsiaiškinti, ar nepilnametis iš tikrųjų kaltas, ir vos 3% nepilnamečių pasakė, kad pareigūnai apklausos metu norėjo padėti ir suprasti juos (Vileikinė, 2007).

F.G. Zimbardo (2004) pastebėjo, kad JAV policijos apklausoje yra naudojami priverstiniai socialinės įtakos metodai, kurie iššaukia elgesio padarinius panašius į tuos, kurie yra stebimi klasikiniuose konformizmo ir paklusnumo tyrimuose. D.Davis'as ir W.O'Donohue (2003) ištyrė, kad policijos apklausoje yra naudojamos tokios taktikos, kaip antai: kartojimas, proceso neišvengiamumas, kaltumo prezumpcija, kontrastingų ir įvairių galimų padarinių reikšmė, vaizduotės pratimai. Naudojantis šiomis taktikomis labai svarbus žingsnis yra nepilnamečio parodymų vaizdo/garso įrašų panaudojimas (Justickis, 2003). Šiuo atveju vaiko apklausa filmuojama griežtai laikantis tam tikrų apklausos taisyklių. Tai yra labai svarbu, nes duomenimis, gautais iš karto po įvykio, leidžiama naudotis kaip įrodymu. Tokiu būdu galima stebėti, ar apklausos metu nepilnamečiams ir jaunuoliams nebuvo daromas spaudimas, nebuvo grasinama. Nors, kaip teigia N.J.Gordon'as ir W.L.Fleisher'is (2004), daugelis tyrėjų mano, kad įrašinėti apklausą nėra būtina, nes tai tik viena iš tyrimo dalių, kuri nėra pagrindinė.

Apibendrinant reikia pasakyti, kad tyrimų rezultatai atskleidė vis ilgėjantį įtariamųjų apklausos ir nuovadose praleistą laiką. Nors apklausa užtrunka ilgiau, tačiau labai svarbu, kad daugelyje šalių (kartu ir Lietuvoje) yra būtinas nepilnamečio interesus atstovaujančio asmens dalyvavimas apklausoje. Tai leidžia ne tik geriau ginti nepilnamečio įtariamojo interesus, bet ir dalinai kontroliuoti apklausą bei sumažinti nepilnamečio patiriamą stresą apklausos metu.

1.2. Įtariamųjų teisės pažeidėjų prisipažinimo ypatumai

1.2.1 Įtariamųjų teisės pažeidėjų prisipažinimo psichologiniai aspektai

Prisipažinimas ikiteisminio tyrimo teisėjui – tai asmens parodymų įrodomosios galios procesinio įtvirtinimo būdas (Kilinskas, 2005). Prisipažinimas policijoje gali turėti rimtų pasekmių žmogaus ateičiai, pavyzdžiui, tai gali reikšti įkalinimą. Manoma, kad jei nepilnametis prisipažino įvykdytu nusikaltimu, o vėliau paneigė savo pripažinimą, į nepilnametį bus žiūrima kaip į prisipažinusį, nes vyrauja nuomone, kad nekalti asmenys neprisipažįsta (Redlich et al., 2008). Kaip nurodo N. Grigutyte su bendraautoriais (2005), „įtariamieji ir pažeidėjai, palyginti su kitais proceso dalyviais, turi mažiausią motyvaciją duoti teisingus parodymus, yra linkę iškreipti faktus, nes yra suinteresuoti sau palankia tyrimo baigtimi.“

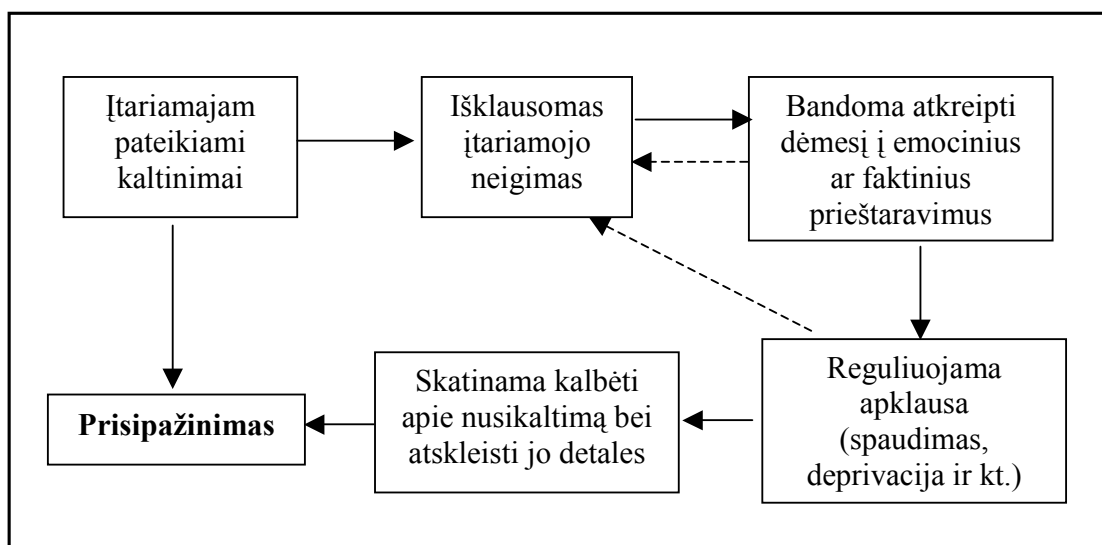
Buvo pastebėta, kad net 77% įtariamųjų nepilnamečių prisipažįsta jau apklausos pradžioje. Tokiu būdu galima būtų daryti prielaidą, kad prasidedant apklausai nepilnamečiai priima svarbų sprendimą - prisipažinti. Vis tik manoma, kad prisipažinimų skaičius mažėja, jei apklausos metu dalyvauja įgaliotas gynėjas arba nepilnamečiai yra turėję dalyvavimo apklausoje patirties (Pearse et al., 1998). Nusikaltimų prisipažinimo dažnis tiek nepilnamečių, tiek pilnamečių tarpe įvairiose šalyse svyruoja: Anglijoje apie 60%, JAV nuo 42% iki 55%. Tam įtakos turi šalies kultūra bei asmens elgesys kriminalinėje teisingumo sistemoje. Pavyzdžiui, Japonijoje, kur yra kitokios nei Europoje kultūrinės tradicijos bei socialinės normos, prisipažįsta apie 90% įtariamųjų asmenų nepriklausomai nuo amžiaus, nes pasak P. Landers'as (2000), gėdos jausmas yra labai stiprus jų kultūroje.

Kaip minėta anksčiau, prisipažinimas įvykdžius nusikaltimą turi rimtas pasekmes, kaip antai: nevertinama įtariamųjų asmenų savigarba ir vientisumas, jų laisvė gali būti apribota, arba jie gali būti nubausti kitomis bausmėmis (pvz. baudos, viešieji darbai). Kai kuriose šalyse gali būti paskirta ir mirties bausmė. Nagrinėjant prisipažinimo pasekmes, svarbu atkreipti dėmesį į prisipažinimo esmę. Egzistuoja daugybė teorijų, aiškinančių įtariamųjų prisipažinimo motyvus. Viena jų sako (Kassin, Gudjonsson, 2004), kad asmenys yra motyvuoti tai atlikti, jei:

- suvokia teisingus ir klaidingus įrodymus prieš save pačius bei savo galimybes,
- kai nori išlieti širdį dėl kaltės ar gėdos,
- kai jaučią spaudimą dėl įkalinimo ir tyrimo,
- kai susitelkia ties dabarties "kaina" ir nauda, o ne ties ilgalaikėmis pasekmėmis.

Kiti autoriai (Inbau, 1986, Howitt, 2006) labiau akcentuoja įtariamojo prisipažinimo etapus (žr. 2 schemą).

2 schema. Įtariamojo prisipažinimo etapai (šaltinis: D.Howitt, 2006)

Pastebėta, kad geriausias atvejis tyrėjui - kai asmuo prisipažįsta iš karto, deja, taip ne visuomet atsitinka. Kartais prireikia daugiau laiko ir pastangų, norint sulaukti asmens prisipažinimo. Dažniausiai (Kassin et al., 2007) apklausos metu įtariamiesiems, tyrėjai (JAV) naudoja izoliavimą nuo šeimos ir draugų (66 %), tyrimo atlikimą mažoje patalpoje (42%) bei prieštaravimų įtariamojo pasakojime nustatymą (41%). Tačiau, kaip teigia S.M.Kassin'as su G. Gudjonsson'u (2004), kartais tenka vėl ir vėl grįžti prie įtariamojo neigimo.

Dar viena prisipažinimo teorija (Gudjonsson ir kt. 2004) teigia, kad žmonės turi nepaaiškinamą norą prisipažinti tikru ar įsigalvotu prasižengimu; taip prisipažindamas asmuo bando įveikti kaltės ar sąžinės graužatį. Tačiau reikia nepamiršti, kad labai svarbus dalykas yra tas, kam prisipažįstama. Asmuo, kuriam prisipažįstama, turi turėti valdžią: tai gali būti ir kunigas, ir policijos pareigūnas.

Ketvirtasis prisipažinimo modelis atskleidžia, kad asmuo sprendžia, ar jam tylėti ar kalbėti, kaip elgtis per apklausą nepakenkiant sau, sakyti tiesą ar ne, ir kaip atsakinėti į klausimus. Kiekvienas sprendimas seka iš įtariamojo asmens veiksmų suvokimo, taip pat trumpalaikių ir ilgalaikių pasekmių. Prisipažinimo sprendimas seka iš daugybės subjektyvių kriterijų – kurie nebūtinai yra tikslūs ir teisingi (pvz., nekaltas asmuo gali prisipažinti padaręs nusikaltimą įtikėjęs, kad jis ar ji nebus traukiami baudžiamajon atsakomybėn). Tam labai daug įtakos turi grėsmės ir ankstinai, padėtis ir supratimas, taip pat gebėjimas tardytojams susilpninti ar sustiprinti asmens sprendimo priėmimą manipuliuojant juo (pvz. sumažinus prisipažinimo kainą ir padidinus neigimo kainą).

Sudėtingesnėse bylose, tokiose kaip nužudymai, padegimai ir seksualiniai nusikaltimai, policijos taktika daugiausiai remiasi pasipriešinimo pralaužimu iš karto po pirminio neigimo - taip užsitikrinama situacijos kontrolė. Pastaruoju metu padaugėjo tyrimų, kurie yra orientuoti į psichologinius prisipažinimo aspektus (Gudjonsson, 2001). G.H. Gudjonsson'as (1992, 2003) sukūrė keletą modelių, kuriais mėginama paaiškinti prisipažinimo įvykdytų nusikaltimų priežastis. Svarbiausias jų yra kognityvinis elgesio prisipažinimo modelis (*angl.* cognitive behavior model of confession). Prisipažinimui turi įtakos įtariamojo amžius bei jį supanti aplinka. Taip pat svarbų vaidmenį prisipažinime vaidina ir ankstesnė prisipažinimų patirtis bei šio prisipažinimo pasekmės (Gudjonsson, 1999):

- ✓ socialinės (pvz., izoliacija nuo draugų ir šeimos);
- ✓ emocinės (pvz., abejonės, kaltės, gėdos jausmai);
- ✓ kognityvinės (pvz., asmuo tiki savo teisėmis, apribojimo tikėtinumą);
- ✓ fiziologinės (pvz., skausmas, nuovargis, reikalingų vaistų nedavimas, fizinis nepatogumas);

- ✓ psichologinės (pvz., priklausomybė nuo narkotikų ir vaistų, nuovargis, psichologinis sužadėjimas).

Prisipažinimą gali išprovokuoti savigrauža, įtikinėjimai, persekiojimas, laikinas sulaikymas ar savigarbos praradimas (Gudjonsson, 1999). Dažniausiai prisipažinimo procese dalyvauja daugiau nei vienas veiksnys, tačiau galima būtų teigti, kad tyrėjo pateikiami įrodymai (kaip akivaizdūs ir neginčijami) dažnai tampa svarbiausia priežastimi įtariamųjų prisipažinimui (Gudjonsson ir kt. 2004). G.Gudjonsson su bendraautoriais (1999) išskiria tris pagrindines prisipažinimo priežastis:

- a) Išorinis spaudimas;
- b) Vidinis spaudimas;
- c) Įrodymų suvokimas.

Išorinis spaudimas - tai apklausos atlikimas policijos nuovadoje, sulaikymas ar įkalinimas. Kaip jau buvo minėta anksčiau, šį būdą naudoja daugiau nei pusė tyrėjų JAV. Išorinis spaudimas yra labai svarbus prisipažinimo procese, nes baimė būti atskirtam nuo šeimos ir draugų, jausmų gausybė ir noras ištrūkti, gali paskatinti asmenį prisipažinti tam, kad greičiau galėtų pasimatyti su artais žmonėmis.

Vidinis spaudimas - tai sąžinės graužatis ar poreikis su kuo nors pasikalbėti apie nusikaltimą, gėdos jausmas, pyktis ir kt. Vidinis spaudimas labiausiai remiasi emociniu ir religiniu aspektais. Tai svarbus rodiklis prisipažinimo procese, nes asmens įtikėjimas bei poreikis išsikalbėti gali lemti prisipažinimą. Taip pat vidinis spaudimas turi įtakos ir asmens suvokimui apie savijautą (palengvėjimą, atpildą ir t.t.) po prisipažinimo.

Įrodymų suvokimas vaidina vis svarbesnį vaidmenį prisipažinime (Gudjonsson et al., 1999). Net 22 proc. tyrėjų JAV, bendraudami su įtariamaisiais, priešpastato įtariamajam tikrus ar net išgalvotus jo kaltės įrodymus (Kassin et al, 2007). Svarbu yra ir tai, kaip tyrėjai pateikia surinktus įrodymus, kiek sugeba įtikinti jų svarbumu ir tikrumu. Įrodymų pateikimas įtariamajam turi vis svarbesnį vaidmenį. Taip pat labai svarbu žinoti, kodėl vidinis ir išorinis spaudimas, neturint tvirtų įrodymų, vaidina svarbų vaidmenį prisipažinimo procese. Kaip nurodoma literatūroje (Gudjonsson et al. 1999), yra ir kitų veiksnių, įtakančių prisipažinimą: tai alkoholio/narkotikų vartojimas, savo teisių žinojimas bei pasipriešinimas. Šie veiksniai yra labai svarbūs apklausos metu, nes alkoholį ar narkotikus vartojantis asmuo gali prisipažinti, o vėliau neprisiminti apie tai. Ne mažiau svarbus yra ir savo teisių žinojimas, pavyzdžiui, teisininko buvimas paklausos metu, teisė tylėti. Anot G.Gudjonsson'o ir J.Sigurdsson'o (2004), nusikaltimo dažnis ir pobūdis priklauso nuo nusikaltimo tipo. Autoriai taip pat nustatė, kad seksualiniai nusikaltimo pažeidėjai, nepaisant gėdos jausmo, yra linkę prisipažinti dėl noro išsikalbėti, o asmenys, įvykdę žiaurius nusikaltimus, prisipažįsta labiau

suvokę surinktus įrodymus, nei asmenys atlikę kitokio pobūdžio nusikaltimus. Šie tyrimai yra labai svarbūs atliekant apklausas ir norint sulaukti prisipažinimo.

U. Holmberg'as ir A. Christianson'as (2002), apklausę kalinius Švedijoje (dėl žmogžudysčių ir seksualinių nusikaltimų), pastebėjo, kad egzistuoja du svarbūs veiksniai, turintys įtakos prisipažinimui: 1) tyrėjų dominavimas (nekantrumas, agresyvumas ir nemandagumas); 2) tyrėjų žmogiškumas (*angl.* Humanity) (draugiškumas, pagarba, susitarimas, supratimas). Įdomu tai, kad jei policijos tyrėjai naudodavo dominuojančią poziciją, tai daugiau susidurdavo su pasipriešinimu ir neigimu iš įtariamųjų pusės, tuo tarpu žmogiškumas buvo labiau sietinas su priėmimu. Svarbu yra ne tik apklausos taktikos ar asmens supratimas, bet ir tokie faktoriai, kaip įtariamojo asmens pažeidžiamumas (pvz. amžius, intelektas, fizinė ir psichinė sveikata, asmenybės bruožai, tokie kaip pasidavimas įtaigai, sutikimas ir antisocialinė asmenybė). Taip pat svarbu, ar per apklausą dalyvauja asmuo, galintis konsultuoti teisiniais klausimais (Kassin et al., 2004). E.Vileikienės (2007) teigimu Lietuvoje policijos pareigūnams lengviau neutralizuoti, pateisinti savo elgesį prieš nepilnametį įtariamąjį, padariusį nusikaltimą (ypač smurtinį), nes tokiu būdu siekiama "paauklėti" ar išgauti prisipažinimą.

Stebėjimo studijos atskleidžia įvairių savybių svarbą tarp įtariamojo asmens ir nusikaltimo. Pavyzdžiui, buvo pastebėta, kad nepilnamečiai įtariamieji prisipažįsta noriau ir dažniau nei vyresni įtariamieji asmenys. S.Moston'as ir kt. (1992) atliko tyrimą, kuriame paaiškėjo, kad 23.4% įtariamųjų asmenų prisipažino, kai surinkti įtarimai prieš juos buvo silpni, bet tuo tarpu 66.7% įtariamųjų prisipažino, kai įtarimai prieš juos buvo stiprūs.

Kitas tyrimas parodė, kad sulaikymo trukmė, apklausos technikos, apklausos dinamika yra susijusios su nusikaltimo sunkumu. Priešingai šiam metodui buvo panaudoti ir kiti du kiti metodai, tokie kaip kreipimasis ir lengvas iššūkis. Šie metodai pasirodė ypač efektyvūs su teisės pažeidėjais, įvykdžiusiais seksualinio pobūdžio nusikaltimus (prievartavimai, išžaginimai), kurie nepakenkė jų prisipažinimui, kadangi į šiuos metodus teisės pažeidėjai nežiūrėjo kaip į primetamus.

Apibendrinus galima pastebėti, kad nors yra naudojama daugybė apklausos metodų, siekiant sulaukti prisipažinimo, tačiau svarbiausiais veiksniais išlieka atskyrimas nuo šeimos ir draugų, prieštaravimų ieškojimas įtariamojo pasakojime, įrodymų pateikimas. Šių metodų taikymas gali lemti greitesnį asmens prisipažinimą įvykdžius nusikaltimą.

1.2.2 Įtariamų teisės pažeidėjų prisipažinimo sąsajos su amžiumi

*Vaikai nenustoja būti vaikais vien dėlto, kad jie padarė nusikaltimą
H.W. Hibler 'is*

Mokslinėje literatūroje dažnai atkreipiamas dėmesys, kad amžius turi tiesioginės įtakos prisipažinimui. Tyrimų duomenimis - jaunesni asmenys dažniau prisipažįsta padarę nusikaltimus nei vyresnio amžiaus asmenys, be to - vaikai per apklausą yra labiau sukalbamesni nei suaugę asmenys. Taip pat nustatyta, kad paaugliai yra imlūs spaudimui per apklausą bei neigiamam grįžtamajam ryšiui ypač su valdžios pareigūnais. Viename tyrime buvo apklausiami 1 400 jaunuolių ir suaugusių. Jų buvo klausiama, kokią "geriausią taktiką" jie pasirinktų policijoje apklausos metu: prisipažinimą, neigimą, ar tylą. Daugiau nei pusė 11-13 metų jaunuolių pasirinko prisipažinimo kelią, o tokį patį kelią pasirinko tik vienas penktadalis suaugusių asmenų (Grisso et al., 2003). Lietuvoje atlikus tyrimus paaiškėjo, kad nepilnamečių nuomone, pagrindinė netinkamo pareigūnų elgesio priežastis yra ta, kad naudojant prievartą lengviau surinkti įrodymus ar išgauti nepilnamečio prisipažinimą (Vileikienė, 2007).

Kaip teigia G.Gudjonsson'as (1999), nepilnamečiai įtariamieji, kurie 24 val. iki apklausos pradžios ar suėmimo buvo pavartoję alkoholio arba narkotinės medžiagos, buvo linkę labiau prisipažinti, nei nepilnamečiai nevartoję minėtų medžiagų. Naudojant alkoholį ar narkotines medžiagas, įtariamieji jautėsi pasimėtę, bet tai nebuvo pagrindinė prisipažinimo priežastis. G.Gudjonsson'as (1999) nustatė, kad nepilnamečiai dažniau priešinosi policijos pareigūnams, nei suaugę įtariamieji.

JAV mokslininkai pažymėjo, kad daugelis nepilnamečių sunkiai suvokia savo teisę, kurios šioje šalyje yra įvardijamos kaip Mirandos teisės (*angl.* Miranda rights). Tiriant 491 nepilnametį, padariusį sunkų nusikaltimą, tik 9 % nepilnamečių pasinaudojo teise tylėti, o 91 % sutiko kalbėtis su policija, neigdami arba prisipažindami padarytu nusikaltimu. N. Goldstein (2003) pastebėjo, kad nepilnamečiai įtariamieji sutikę kalbėti su tyrėjais vėliau buvo nustebinti, kad jų duoti parodymai, vėliau buvo panaudoti prieš juos teisme. Nepilnamečiai dažniau nei jaunuoliai atsisakydavo savo Mirandos teisės. Paklausus apie jų teisių atsisakymą, dauguma nepilnamečių nurodė, kad labiausiai juos kalbėti vertė jų padėtis: sulaikymas arba paleidimas, ir tik vėliau sekė susidomėjimas ilgalaikėmis pasekmėmis: ar/kaip policija interpretuos tylą, ar ieškos tyloje akivaizdžių kaltės įrodymų. M.S. Kassin'o (2007) apklausti atsitiktiniai asmenys nurodė, kad nekalti asmenys dažniau atsisakys Mirandos teisių nei kalti. Tačiau kiti tyrimai (Redlich et al., 2008) atskleidė, kad Mirandos teisių žinojimas neapsaugo tų gyventojų dalies kuriems ji labiausiai reikalinga: nepilnamečių įtariamųjų. Suinteresuoto suaugusio asmens buvimas (tėvo, globėjo, draugo), kuris daugelyje valstybių yra reikalingas apklausos metu, nesustabdo apklausos tempo ir daugelis tėvų nepasiūlo

patarimų šioje situacijoje, o siūlo vaikams primygtinai bendradarbiauti su policija. Reikėtų pridurti, kad teisės patarėjo/advokato buvimas apklausos metu ir ankstesnės patirties apklausose turėjimas, sumažina prisipažinimų skaičių (Kassin and Gudjonson., 2004). Pastebėta, kad tie nepilnamečiai, kurie iš karto prisipažino padarę nusikaltimą (Lietuvoje), tai padarytų ir tuo atveju, jeigu būtų galima įvykius pakartoti (Vileikienė, 2007).

Apibendrinant galima teigti, kad amžius yra svarbus faktorius prisipažinime. Daugiau nei pusė tyrimų baigiasi prisipažinimu. Tyrimų rezultatai parodė, kad, didėjant amžiui, mažėja prisipažinimų skaičius. Tai labai svarbus rodiklis, kuris parodo, kad jaunesni asmenys linkę prisipažinti greičiau. Autorės duomenimis Lietuvoje nėra atliktų tyrimų, kurie parodytų, ar amžius turi įtakos prisipažinimui.

1.2.3. Įtariamų teisės pažeidėjų prisipažinimo tipai

Apžvelgus literatūrą įtariamuosius, kurie atlieka prisipažinimus policijos nuovadoje, galima skirstyti į keturias grupes (Gudjonsson at al. 1999):

1. teisingai prisipažino (t.y. įtariamasis asmuo prisipažino padaręs nusikaltimą policijoje);
2. neigia (asmuo neigia atlikęs nusikaltimą, kuriuo jis ar ji yra kaltinami);
3. melavo (asmuo neigia padaręs nusikaltimą arba kad liepė kitam asmeniui atlikti nusikaltimą);
4. klaidingai prisipažino (asmuo prisipažino nusikaltimu, kurio jis nėra įvykęs).

Neigimas dažnai yra priešpastatomas prisipažinimui ir dėl to yra nagrinėjamas kartu su prisipažinimu. Neigimo galimybę padidina du veiksniai, tokie kaip: advokato ar įgalioto asmens dalyvavimas per apklausą ir įkalinimo ar apklausos patirtis praityje. Iš tiesų yra gana sunku atskirti teisingą ir klaidingą prisipažinimą bei neigimą ir melavimą. Pastebėtina, kad prisipažinimų skaičius (59%) Islandijoje yra artimas atliekamiems prisipažinimams Jungtinėje Karalystėje, kai apklausa atliekama policijos nuovadoje. Faktas, kad net vienas trečdalis asmenų, apklausiamų policijoje, meluoja, parodo svarbą to, kad tarp jų gali būti ir iš tiesų nekaltų asmenų, kuriuos bandoma apkaltinti nusikaltimu.

D.E. Zulawski's ir D.E. Wiclander'is (2002) mano, kad labai svarbu atskirti, kada prisipažinimas nėra tikras. Būna taip, kad nepilnamečiai prisipažįsta dalinai padarę nusikaltimą, pvz., įvykdę apiplėšimą, bet neišvartę daiktų; ar įvykdę nužudymą, bet neišprievertavę. Klaidingai prisipažinti yra linkę 78 % tarp 12-13 m. paauglių, 72 % tarp 15 – 16 m. nepilnamečių, ir 59 % tarp jaunuolių (18–26 m.). Klaidingas prisipažinimas sukelia didesnę susidomėjimą, tačiau jį nustatyti yra sunkiau nei teisingą prisipažinimą.

G.H. Gudjonsson'as (2004) siūlo išskirti klaidingo prisipažinimo tipus ir kategorizuoja spaudimo šaltinį (t.y. vidinį ar išorinį). Klaidingo prisipažinimo teorijos literatūroje dažniausiai yra pagrįstos atskirų bylų atvejais. G. Gudjonsson'as su bendraautorais (1992) ir J. Sigurdsson'as su bendraautorais (1996) atliko klaidingo prisipažinimo tyrimą tarp kalinių. Abiejuose tyrimuose 12% kalinių prisipažino, kad yra klaidingai prisipažinę policijoje. Tam jie pasirinko tris pagrindines priežastis: a) norint apsaugoti kitą asmenį; b) norint išvengti policijos daromo spaudimo; c) norint išvengti sulaikymo.

Palyginus asmenis, atlikusius klaidingą prisipažinimą, nustatyta, kad jie turėjo ir asmenybės sutrikimų bei buvo lengviau įtraukiami į nusikalstamą veiką (Gudjonsson et al., 2004). G.Gudjonsson'as et al. (2004) iškėlė hipotezę, kad asmenys, klaidingai prisipažinę apie padarytą nusikaltimą, taip pat turi ir asmenybės nukrypimų (pvz. antisocialių asmenybės bruožų) bei pasižymi delinkventiniu ir nusikalstamu elgesiu. Autorius taip pat numatė, kad asmenys, kurie yra linkę klaidingai prisipažinti tėvams ir mokytojams, taip pat bus linkę klaidingai prisipažinti ir policijos nuovadoje. Iš 10 prisipažinusių asmenų, šeši asmenys prisipažino, nes norėjo apsaugoti kitą asmenį. Likusieji keturi pasiskirstė taip: vienas norėjo išvengti laikinojo arešto; kitas jautė, kad policija jį spaudė prisipažinti; trečias buvo įsitikinęs, kad jis padarė nusikaltimą; ketvirtas bandė erzinti policiją tokiu savo poelgiu. 7 asmenys iš 10 klaidingai prisipažinusių buvo pastebėti šalia nusikaltimo vietos ir dėl to tapo įtariamaisiais (Gudjonsson, et al. 2004). Nors nemaža dalis tyrime dalyvavusių jaunuolių klaidingai prisipažino tėvams ar mokytojams, tačiau retas tai atliko policijoje. Kita problema buvo tai, kad yra mažas klaidingai prisipažinusių asmenų skaičius (10), nors klaidingai prisipažinusių mokytojams ir tėvams dėl kokio nors nusižengimo buvo žymiai daugiau (112). Net 25% respondentų amžius buvo iki 30m. Tyrimas parodė, kad netinkami veiksmai mokytojų ir tėvų atžvilgiu tampriai susiję su kriminaliniais aktais ir klaidingais prisipažinimais. G.Gudjonsson et al. (2004) pastebėjo, kad tarp nuteistųjų vyrauja apie 12% klaidingų prisipažinimų, kas sudaro 1% visos gyventojų populiacijos ir 3,7% apklausiamų policijos. Tai rodo, kad klaidingas prisipažinimas yra tris kartus dažnesnis tarp įtariamųjų nei tarp kolegijos studentų. Kuo dažniau asmuo yra tardomas policijoje, tuo didesnė tikimybė, kad asmuo gali atlikti klaidingą prisipažinimą. E.Vileikienės (2007) teigimu: "...trečdalis apklaustųjų nepilnamečių mano, kad policijos pareigūnai norėjo, kad nepilnamečiai prisipažintų padarę nusikaltimus, kurių iš tiesų nepadarė. Tai rodo, kad galimas pareigūnų elgesio motyvas rodo apie neteisingumo jausmą, kurį jaučia įtariamieji, kai juos verčia prisiimti nepadarytų nusikaltimų autorystę. Tačiau galimas ir kitas paaiškinimas, kad nepilnamečiai nelinkę pripažinti ir dalies savo padarytų nusikaltimų, kurių pareigūnai negali įrodyti."

Nors abiejose grupėse (tiek klaidingai prisipažįstančių, tiek meluojančių) esantys, , meluoja, tai yra jų būdas susidoroti su stresine ir keblia situacija apklausos metu. Svarbu yra tai, kad asmenys,

tiek naudoję klaidingą prisipažinimą, tiek melavę, puikiai suvokia skirtumą tarp šių dviejų dalykų. Kaip nurodoma literatūroje (Gudjonsson et al., 1999; 2004), yra asmenų, kurie pasiruošę meluoti savo naudai, nors ir žino, kad dėl to nukentės nekaltas asmuo. Kokią taktiką pasirinkti: teisingo prisipažinimo, klaidingo prisipažinimo, melavimo ar neigimo - priklauso nuo aplinkybių ir nuo suvoktos naudos tuo metu.

Pastaruoju metu nemažai diskutuojama apie klaidingo prisipažinimo dažnį. Vieni teigia, kad apskaičiuoti yra jo neįmanoma, kiti gi teigia, kad tai daryti galima dviem būdais:

1. Apklausti įtariamąjį apie jo kaltumą arba nekaltumą iš karto po nusikaltimo. Svarbu įtrauki apklausų įrašus.
2. Atsitiktinai apklausti gyventojus, ar jie buvo apklausiami policijoje, klausiant apie jų kaltę ir nekaltumą. Nors šis tyrimo būdas yra ribotas, tačiau yra atliktos dvi analizės, kurios bandė palyginti atliktų prisipažinimų dažnį.

G. Gudjonsson'as ir kt. (2004) apklausė 1 080 jaunų kolegijos studentų (amžiaus vidurkis 18m.) Islandijoje, norėdami daugiau sužinoti apie prisipažinimą ir neigimą. Šioje grupėje 25 % jaunuolių pasakė, kad yra buvę apklausiami policijoje (jų tarpe 67 % buvo kalti, ir 33 % buvo nekalti). Iš viso 59 % studentų, kurie buvo apklausiami policijoje, atliko teisingą prisipažinimą ir 3.7 % teigė, kad prisipažino klaidingai. Panašiam tyrimo, kur buvo apklausiami 666 Islandijos studentai (amžiaus vidurkis 24m.) G.Gudjonsson et al. (2004) nustatė, kad net 25 % Islandijos studentų buvo apklausiami policijoje (66 % prisipažino, 34% ne). Iš prisipažinusių jaunuolių 54 %, pasakė, kad teisingai prisipažino, o 1.2 % prisipažino padarė klaidingą prisipažinimą. Šių tyrimų skirtumas yra, tas, kad pats prisipažinimas yra apibrėžiamas skirtingai. Plačiausia prasmė – tai bet koks tvirtinimas, parodantis, kad asmuo įvykdė nusikaltimą. Tačiau toks apibrėžimas gali sukelti ir nesusipratimų. Svarbu atskirti, ar tai yra prisipažinimas ar pripažinimas. Prisipažinimas apibrėžiamas, kaip “tvirtinimo priėmimas ar prisipažinimas visų faktų, būtinų nusikaltimui nustatyti”, kur priėmimas yra “faktų ar fakto pripažinimas, reikalingas įrodant kaltę, kuris yra trumpas pagrindinių nusikaltimo elementų pripažinimas”. Trumpai būtų - “aš tai padariau”, tačiau jis stokoja išsamesnio nusikaltimo paaiškinimo, yra tik nusikaltimo pripažinimas, bet ne pats prisipažinimas. Kad patvirtintų savo kaltę, asmuo turi pateikti tyrėjui ar tardytojui raštišką prisipažinimą, kur būtų nurodyta ką, kaip, kur ir kodėl padarė. Rašytinio prisipažinimo analizė reikalinga nustatant kaltę. Nustatant, ar prisipažinimas įrodo kaltę, būtina atsakyti į du klausimus (Ofshe and Leo., 1997):

- a) Ar įtariamasis asmuo papasakojo tikslias nusikaltimo detales, kas dar geriau padėjo nustatyti nusikaltimo akivaizdumą?
- b) Iš kur buvo gautos pagrindinės detalės: ar iš asmeninės patirties, užduodamų klausimų, nuotraukų, antrinės nutekėjusios informacijos?

Prisipažinimui įtakos turi ne tik, kur tai buvo atlikta, kas dalyvavo apklausoje, bet ir ar įtariamasis naudojo alkoholį ar narkotines medžiagas. Kaip teigia G.Gudjonsson'as (1999), nepilnamečiai įtariamieji, kurie 24 val. iki apklausos pradžios ar suėmimo buvo pavartoję alkoholio arba narkotinės medžiagos, buvo linkę labiau prisipažinti, nei nepilnamečiai nevartoję minėtų medžiagų. Naudojant alkoholį ar narkotines medžiagas įtariamieji jautėsi pasimetę, bet tai nebuvo pagrindinė prisipažinimo priežastis. Tyrimo rezultatai atskleidė įdomų "kalinio dilemos" veiksni, esantį tarp alkoholio ir narkotikų vartojimo ir noro apsaugoti kitą asmenį (pvz., bendrininką). Kartais pareigūnai naudoja šį metodą prisipažinimui išgauti. Tai naudojama prieš bendrininkui pirmam pasisakius (pvz., kas pirmas prisipažins).

Apžvelgiant matyti, daugiausia prisipažįsta asmenys teisingai, tačiau pasitaiko ir taip, kad įtariamieji įvykdo klaidingą prisipažinimą. Klaidingo prisipažinimo sąsajos su praeityje atliktu klaidingu prisipažinimu svarbiems asmenims (tėvams ir mokytojams) yra svarbios ir reikšmingos. Taip pat pastebėta, kad daugelis asmenų, atlikusių klaidingą prisipažinimą, buvo pastebėti netoli nusikaltimo vietos. Prisipažinimas skirtingų tyrėjų yra iki šiol skirtingai skirstomas, bet bendra tarp jų – tai kaltės prisiėmimas už atliktą nusikaltimą ar teisės pažeidimą.

1.3. Įtariamųjų nusikaltimo motyvacijos problemos analizė

Kaip teigia E.Vileikienė (2007) dauguma vaikų bent kartą gyvenime yra pasielgę taip, kad tokį elgesį būtų galima įvardinti nusikalstamu. D.P.Farrington'as (1986) pateikė galimus teorinius modelius, įvardindamas patį nusikaltimą, kaip paskutinį veiksma šiaame procese:

1. noras turėti daugiau ir būti pripažįstamu (pvz., materialinių gerovių, statuso bei pripažinimo tarp savų, bei naujų potyrių);
2. galimybė nelegaliais ir socialiai netinkamais metodais patenkinti nusikaltėlio poreikius ir troškimus;
3. nusikaltimo situacijos ir galimybės.

D.P.Farrington'as (1986) modelis pristato tik vieną iš galimų motyvacijos teorijų atliekant nusikaltimą. Daugelis nepilnamečių teisės pažeidėjų teigia, kad jie nusikaltimus padaro ne vieni, bet kartu su kitais asmenimis, t.y. kompanijoje. Taip pat nusikaltimo motyvaciją galima skirstyti į dvi grupes – poveikio ir spaudimo. Kita nusikaltimo motyvacijos teorija pabrėžia (Cima et al., 2007), kad yra galimi du veiksniai norint pateisinti nusikalstamą elgesį - vidiniai ir išoriniai. Vidinis veiksnys turi įtakos tada, kai nusikaltimo priežastis yra priskiriama asmeninėms savybėms. Jis yra susijęs su asmens atsakomybe. Išorinis veiksnys turi įtakos tada, kai nusikaltimo pagrindinė

priežastis yra socialinis ir aplinkos spaudimas. Įtariamasis priskirdamas savo nusikalstamą elgesį išoriniams veiksniams stengiasi sumažinti vyraujanti kaltės jausmą.

G.H.Gudjonsson'as ir J.F. Sigurdsson'as (2007) nustatė smulkesnį nusikaltimo motyvacijos skirstymą. Tai:

- Paklusnumo motyvas (angl. Compliance) – apima asmens paklusnumą prašymams ar nurodymams bei jaučiama spaudimą iš kito asmens;
- Sujaudinimo motyvas (angl. Excitement) - pagrindinis motyvas nusikalsti yra sujaudinimas ar malonumo ieškojimas;
- Provokavimo motyvas (angl. Provocation) - apima kerštą, kontrolės praradimą ar savisaugą;
- Finansinis motyvas (angl. Financial) - atspindi finansinius ar piniginius nusikaltimo motyvus.

Atlikę analizę autoriai (Gudjonsson and Sigurdsson, 2007) pastebėjo, kad labiausiai tarpusavyje derėjo provokavimo ir finansiniai motyvai. Svarbu yra ne tik teisės pažeidimas, kaip atskiras vienetas, bet ir jo atlikimo bruožai, motyvai ir jų svarbumo tvarka. Tyrimo duomenimis (Gudjonsson et al. 2007) paklusnumas yra paplitęs nepilnamečių grupėse, tuo patvirtindami ankstesnius mokslinius tyrimus. G.H.Gudjonsson'as ir J.F.Sigurdsson'as (2007) atskleidė, kad paklusnumas turėjo įtakos išitraukimui į nusikalstamą veiką bei bandymais nustebinti kitus. Noras pasirodyti prieš kitus turi nemažai įtakos ir gali pastūmėti nepilnamečius atlikti nusikaltimus (pvz., padarant paslaugą, stengiantis sudaryti išpūdį, norint susikurti sau reikiamą reputaciją, norint kitiems parodyti jų vietą, arba norint apsaugoti kitą asmenį nuo nusikaltimo, taip pat kai yra jaučiamas spaudimas atlikti teisės pažeidimą). Tokiu būdu paklusnumas gali tapti svarbiu nusikaltimo įvykdymo motyvu. Ji būtų galima įvardinti kaip pažeidžiamumo motyvą, kadangi jaunesni asmenys sunkiau atsispiria vyresniųjų spaudimui ir gali būti lengviau paveikiami. Tyrėjai paklusnumo motyvą tyrė ir su klaidingo prisipažinimo motyvu, tačiau daugiau buvo akcentuoja nusikaltimo saviraiška.

Sujaudinimo motyvas labiausia siejamas su psichologiniais veiksniais. Nusikaltimo motyvas yra svarbus norint sumažinti stresą ar pyktį, taip pat gali tapti naujovių siekimo forma tarp sunkiai besivaldančių jaunuolių, kurie jaučia menką sąžinės graužatį. Svarbu pabrėžti, kad tyrimo duomenimis jaunuoliai, naudojančys sujaudinimo motyvą kaip nusikaltimo pagrindą, mažai jaučia kaltę, susijusią su nusikaltimu, o labiausiai jaučia malonumą ir džiaugsmą.

Provokavimo motyvas ypatingai yra paplitęs smurtiniuose nusikaltimuose. Nepilnamečiai, sunkiai kontroliuojantys savo veiksmus, yra linkę žiauriau elgtis bei išlieti susikaupusį pyktį. Šis motyvas yra susijęs ir su asmens savisauga, nes tyrėjų duomenimis asmenys, jaučiantys grėsmę savo saugumui, lengviau pasiduos provokacijai.

Finansinis motyvas atspindi finansinius ar piniginius nusikaltimo poreikius. Nusikaltimų atlikimas ieškant finansinės naudos yra labai svarbus veiksnys ne tik nepilnamečiams, bet ir suaugusiems asmenims.

C.R.Tittle su bendraautoriais (2003) pastebėjo, kad amžius turi tiesioginės reikšmės nusikaltimui: kuo asmuo yra jaunesnis, tuo labiau tikėtina, kad jis įvykdys nusikaltimą. Tam didelę reikšmę turi susivaldymas ir savikontrolė, kuri nežymiai kinta gyvenimo bėgyje. Lietuvoje kriminalinės justicijos pareigūnų nuomone, didžiausia kliūtis nepilnamečių apklausoje yra ta, kad nepilnamečiai “nenori suprasti, ką blogo padarė, atsakyti už tai”, “jie slepia nusikaltimus ir bendrininkus”, “meluoja, bei keičia parodymus” (Vileikienė, 2007).

Apžvelgiant matyti, kad nusikaltimo motyvacija turi didelę reikšmę nusikaltimo įvykdymui ir jo supratimui. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kad amžius yra tampriai susijęs su nusikaltimu: jaunesni asmenys dažniau susigundo atlikti nusikaltimą nei vyresni. Svarbu suprasti, ar nusikaltimo motyvas turi įtakos tolesniam prisipažinimui.

1.4. Nusikaltusių asmenų vidinės darnos tyrimų apžvalga

Žmogus, gyvendamas visuomenėje, susiduria su neigiamais aplinkos veiksniais, kurie veikia ne tik jo gyvenimo sąlygas, bet ir jo psichologinę savijautą. Kaip rodo tyrimai, svarbų vaidmenį vaidina asmens gerovė (angl. well-being). Tai asmens sugebėjimas sugyventi su jį supančia aplinka. Viena iš gerovės dalių yra vidinė darna (angl. sense of coherence). Ji yra viena iš apsauginių veiksnių, kuri padeda asmeniui, nepriklausomai nuo amžiaus, greičiau ir lengviau rasti sprendimus bei išeitį iš susidariusios situacijos. Praeitame amžiuje mokslininkai ieškojo metodikos, kurios dėka, galėtų išmatuoti asmens gebėjimą susidoroti su patiriamu stresu panaudojant savo įgūdžius (Koposov, 2003). 1979m. A. Antonovsky's (cit. pagal Bengel et al., 1999) pristatė savo vidinės darnos koncepciją knygoje “Sveikata, stresas ir mėgdžiojimas”. Kaip teigė autorius, asmens sveikatos būklė priklauso nuo individualių, psichologinių veiksnių, t.y. asmens individualus sutarimas su pasaulio jo vidiniame pasaulyje. Taip pat A. Antonovsky's nustatė, kad išoriniai faktoriai, tokie kaip karas, badas ar prastos higieninės sąlygos gali žaloti asmens sveikatą. Kiekvieno asmens požiūris į šiuos veiksnis ir lemia jo sutarimą su savimi. Visa tai A. Antonovsky's pavadino vidine darna. Vidinė darna - tai nuoseklumas, suderinamumas ir harmonija (Bengel et al., 1999). Taip pat ji dažnai yra tapatinama su saviverte, savivaizdžiu, psichologine savijauta, gyvenimo pilnuma. Vidinė darna įvairių autorių apibūdinama, kaip sugebėjimas geriau suvokti ir kontroliuoti aplinką, stipresnis prasmės jausmas, optimizmas, kaip ypatybė, kuri palaiko ir stiprina sveikatą ir pan. A. Antonovsky's (1987) pateikia išsamų vidinės darnos apibrėžimą. Vidinę darną (Petrulytė ir

kt., 2007) jis apibūdina kaip globalią žmogaus gyvenimo orientaciją ir pateikia tris svarbiausius vidinės darnos komponentus: suprantamumą, sugebėjimą kontroliuoti situaciją ir prasmingumą.

Nors vidinės darnos sąsajos su prisipažinimu yra mažai tyrinėtos, tačiau šios sritys sparčiai plečiasi. Vidinė darna kiekvieno asmens yra skirtinga. Jos stiprumas parodo, kaip asmuo bando susitvarkyti su iškilusiomis problemomis. Vidinė darna yra svarbi grandis prisipažinimo procese, nes asmenys, turintys aukštesnę vidinę darną, turėtų aiškiau suprasti susidariusią situaciją, tinkamai reaguoti į apklausą ir suprasti, kokį kelią apklausos metu pasirinkti: tylą, neigimą, melą, prisipažinimą ar klaidingą prisipažinimą. Žinant vidinę darną, kaip pastebi R. Kuposov'as **ir kt.** (2003), galima numatyti nepilnamečio elgesį. Tai reikštų, kad žinant vidinės darnos stiprumą, galima pasirinkti tinkamesnę apklausos strategiją. Taip pat autorius pastebi, kad kuo aukštesnis vidinės darnos lygis, tuo mažesnis psichopatologijos lygis. Tai yra svarbu, nes esant aukštam psichopatologijos lygiui, sunkiau apklausti įtariamąjį ir tam sugaištama daugiau laiko. Tokiu būdu, kaip pabrėžia autorius, aukštesnis vidinės darnos lygis skatintų ne tik aukštesnę asmenybės lygį, bet galbūt ir sumažintų nusikalstamumo motyvaciją. Viename naujausių darbų, atliktų U. Holmberg (2006), nustatyta, kad įtariamųjų asmenų (Švedijoje) pagarbos suvokimas per apklausą siejasi su aukštesne vidine darna. Galima daryti prielaidą, kad asmenys, turintys stiprų vidinės darnos jausmą yra įsitikinę, kad daugelis jų gyvenimo įvykių bei pokyčių jiems suprantami, prasmingi, kontroliuojami ir nuo jų priklausomi. Nustatytas aukšto vidinės darnos lygio ryšys su gebėjimu spręsti problemas, savęs vertinimu, kontrolės lokusu ir neigiamas ryšys su nerimastingumu, bei bloga psichologine savijauta (A.Petrulytė ir kt., 2007).

Kai kurių autorių (Kuposov, 2003) duomenimis, amžius turi tiesioginės įtakos vidinės darnos stiprumui. Anot jų, vidinė darna jau yra pakankamai stabili paauglystės laikotarpyje, tačiau gyvenimo eigoje nepilnamečio patirtis mokykloje, šeimoje ir visuomenėje gali sustiprinti ar susilpninti vidinę darną. Vidinė darna yra susijusi su išipareigojimais, bei problemų sprendimu, o tai labai svarbu susidūrus su kliūtimi, ypač paauglystės laikotarpiu.

Kadangi vidinė darna yra viena iš apsauginių veiksnių, jos tyrimai teisės psichologijos srityje yra labai svarbus ir naudingi. Vidinės darnos sąsajos su įtariamųjų prisipažinimu yra pradėti tyrinėti visai neseniai (Holmberg, 2007), tačiau šie tyrimai yra svarbūs ir reikšmingi ne tik asmenims, dirbantiems su nepilnamečiais justicijoje, bet ir patiems įtariamiesiems. Kaip rodo tyrimai, vidinė darna yra svarbi nepilnametystėje ir jos stiprumas gali prognozuoti nepilnamečio gebėjimą spręsti problemas bei susitvarkyti su susidariusiu stresu. Vidinės darnos stiprinimas nepilnametystėje suteikia galimybę nepilnamečiui geriau suprasti jį supančią aplinką ir priimti tinkamus sprendimus.

1.5. Tyrimo objektas, tikslai, uždaviniai, hipotezės

- **Tyrimo objektas:** Nepilnamečių ir jaunuolių įtariamųjų psichologiniai prisipažinimo veiksniai.

- **Tyrimo tikslas:** Nustatyti nepilnamečių ir jaunuolių įtariamųjų prisipažinimo psichologinius ypatumus ir sąsajas.

- **Tyrimo uždaviniai:**
 1. Išanalizuoti mokslinę psichologinę literatūrą apie nepilnamečių ir jaunuolių prisipažinimą, jo sąsajas su nusikaltimo motyvacija bei vidine darna.
 2. Surinkti duomenis apie nepilnamečių ir jaunuolių įtariamųjų prisipažinimo veiksnius bei jų sąsajas.
 3. Atlikti nepilnamečių ir jaunuolių įtariamųjų prisipažinimo veiksnių tyrimą, statistinę jų analizę.
 4. Pateikti praktines rekomendacijas tyrėjams, atliekantiems nepilnamečių ir jaunuolių įtariamųjų apklausas.

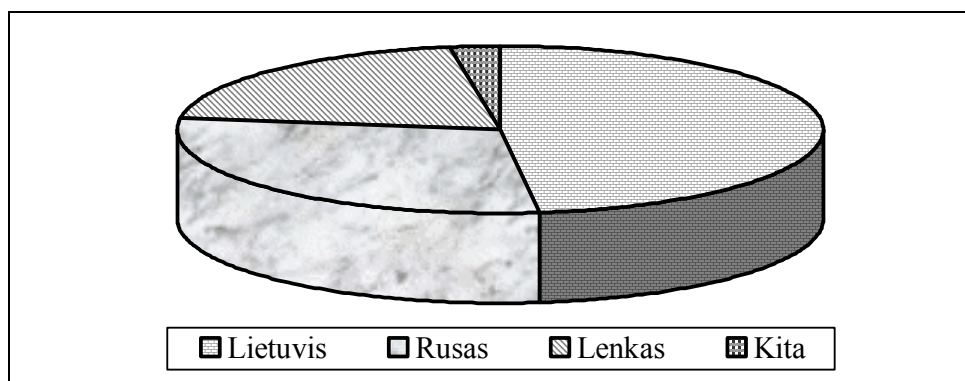
- **Tyrimo hipotezės:**
 1. Prisipažinimo veiksniai skiriasi priklausomai nuo amžiaus.
 2. Nepilnamečių ir jaunuolių įtariamųjų prisipažinimo veiksniai skiriasi priklausomai nuo nusikaltimo motyvacijos.
 3. Nepilnamečių ir jaunuolių įtariamųjų prisipažinimo veiksniai skiriasi priklausomai nuo jų vidinės darnos ypatumų.

2. Tyrimo metodika

2.1. Tiriamieji

Tyrimė dalyvavo 83 nepilnamečiai ir jaunuoliai (iki 21m.). Tyrimui buvo pasirinkta Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Vilniaus regiono pataisos inspekcijos Vilniaus miesto ir rajono pataisos inspekcijos (toliau – Vilniaus m. ir r. PI) įskaitoje esantys nepilnamečiai asmenys ir jaunuoliai (iki 21m.), nuteisti bausmėmis, nesusijusiomis su laisvės atėmimu (lygtinai paleisti iš laisvės atėmimo vietų asmenys, nuteisti viešųjų darbų, laisvės apribojimo bausmėmis, teismui bausmės vykdymą atidėjus, ir kt.) ir esantys Lukiškių tardymo izoliatoriuje kalėjime. Visi tiriamieji taip pat buvo ir įtariamaisiais dėl vienokių ar kitokių nusikaltimų. Tyrimė dalyvavo tik vyriškos lyties atstovai. Vilniaus m. ir r. PI įskaitoje esantys asmenys, būdami nepilnamečiais ar jaunuoliais, yra įvykdę nusikaltimus ir nuteisti bausmėmis, nesusijusiomis su laisvės atėmimu. Amžiaus vidurkis yra 17.3 m. (S.N. = 1.4) Tiriamieji vidutiniškai yra baigę 8.7 (S.N. = 1.9) klases. Daugiausiai tiriamųjų nurodė, kad šiuo metu mokosi (51,8%) (žr. 1 priedą). Kaip matyti iš 1 diagramos daugiau nei pusė tiriamųjų yra nelietuvių tautybės (51,8%). Tarp kitataučių vyrauja rusų ir lenkų tautybės atstovai.

1 diagrama. Nepilnamečių ir jaunuolių pasiskirstymas pagal tautybę

2.2. Matavimo ir vertinimo būdai

2.2.1. Peržiūrėtas Gudjonsson'o prisipažinimo klausimynas (PGPK)

Prisipažinimo veiksniams nustatyti buvo naudojamas Peržiūrėtas Gudjonsson'o prisipažinimo klausimynas (angl. Gudjonsson Confession Questionnaire – Revised) (Gudjonsson and Sigurdsson, 1999). Metodiką sudaro tris prisipažinimo veiksniai:

1. Išorinis spaudimas (angl. external pressure), kuris daugiausiai susijęs su policijos pareigūnų daromu spaudimu ir baime tyrimo metu, apgailestavimu dėl prisipažinimo;
2. Vidinis spaudimas (angl. internal pressure), kuris susijęs su savigrauža tyrimo metu, prisipažinimo poreikiu;
3. Įrodymų suvokimas (angl. perception of proof), kuris yra susijęs su įtariamųjų surinktų įrodymų supratimu.

Klausimyną sudaro 29 klausimai: 12 - išorinio spaudimo, 11 - vidinio spaudimo ir 6 - įrodymų suvokimo. Kiekvienas klausimas vertinamas nuo 1 (nesutinku) iki 5 (sutinku). Klausimyno Cronbacho alpha koeficientas svyruoja nuo 0.63 iki 0.85. Vidinės koreliacijos matrica parodė, kad išorinio spaudimo veiksnys ir įrodymų suvokimas bei vidinis spaudimas ir įrodymų suvokimas yra statistiškai nepriklausomi, o išorinis spaudimas ir vidinis spaudimas turi teigiamą koreliaciją.

2.2.2. Nusikaltimo motyvacijos anketa

Nusikaltimo motyvacijai nustatyti buvo naudojama Nusikaltimo motyvacijos anketa (Offending Motivation Questionnaire) (Gudjonsson and Sigurdsson, 2007). Metodiką sudaro keturi motyvaciniai veiksniai:

1. Paklusnumo motyvas (angl. compliance), kuris nurodo, kad asmuo yra linkęs paklusti prašymams ar nurodymams ar asmuo jaučią spaudimą iš kito asmens (pvz. jutau spaudimą iš draugų);
2. Sujudrinimo motyvas (angl. excitement), kurio pagrindinis motyvas nusikalsti yra jaudinimas ar nusikaltimo įvykdymas dėl savo malonumo (pvz. nusikaltau, dėl jaudinimo);
3. Provokavimo motyvas (angl. provocation), kuris apima kerštą, kontrolės praradimą ar savisaugą (savigyną) (pvz. norėjau atkeršyti);
4. Finansinis motyvas (angl. financial), kuris atspindi finansinius ar piniginius poreikius nusikaltimui (pvz. tikėjau finansinės naudos).

Anketą sudaro 22 teiginiai: 7 teiginiai - paklusnumo, 5 teiginiai- sujaudinimo, 6 teiginiai - provokavimo, 3 teiginiai- finansiniai motyvai. Teiginiai vertinami nuo 1 (nesutinku) iki 5 (sutinku). Anketos Cronbacho alpha koeficientas svyruoja nuo 0.74 iki 0.90.

Nusikaltimo motyvacijos klausimynas neįtraukia visų galimų nusikaltimo motyvacijos motyvų. Įtraukti ir parengti motyvai yra paremti D.P. Farrington'o teorija (1986). Dažniausiai nusikaltimo motyvaciją lemia daugiau nei vienas motyvas.

2.2.3. Vidinės darnos skalė

Vidinės darnos skalė buvo sukurta 1979m. A. Antonovsky's (cit. pagal Bengel et al, 1999). Jis pristatė savo vidinės darnos koncepciją knygoje: "Sveikata, stresas ir mėgdžiojimas". Originali A. Antonovsky'o vidinės darnos metodika (angl. Sense of Coherence Scale) susideda iš 29 teiginių, taip pat yra paruoštas ir sutrumpintas šios metodikos variantas, kuris susideda iš 13 teiginių. Teiginiai pasiskirsto:

- 5 teiginius matuojančius suprantamumą (angl. comprehensibility), rodo kaip ir kiek išorinės ir vidinės aplinkos signalai, kuriuos gauna individas, laikomi suprantamais;
- 4 teiginiai – sugebėjimą kontroliuoti situaciją (angl. manageability), kuris atspindi įsitikinimą, kad ištekliai, reikalingi prisitaikyti prie pokyčių ir streso, priklauso nuo paties individo ir yra pakankami;
- 4 teiginius matuojančius prasmingumą (angl. meaningfulness), parodanti, kaip individas vertina prisitaikymo prie pokyčių poreikį ir prasnę.

Teiginius įvertinti reikia pagal penkių balų sistemą. Iš viso surinkti balai reiškia bendrą vidinės darnos lygį. Įvairūs tyrimo rezultatai parodė, kad vidinės darnos skalės Cronbacho alpha koeficientas svyruoja nuo 0.70 iki 0.95.

2.3. Tyrimo eiga

Tyrimo metu tiriamieji klausimynus pildė Vilniaus m. ir r. PI nepilnamečių inspektorių kabinete ir Lukiškių tardymo izoliatoriuje kalėjime psychologės kabinete. Tyrimo trukmė 20 min. Tyrimas buvo sudarytas iš trijų dalių: peržiūrėto Gudjonsson'o prisipažinimo klausimyno nuo 1 iki 29, Nusikaltimo motyvacijos anketos teiginių nuo 30 iki 51 ir Vidinės darnos skalės teiginių nuo 52 iki 64. Klausimyno pradžioje trumpai paaiškinama, kas atlieka tyrimą, kad klausimynas yra konfidencialus. Pradžioje pateikiami klausimai susiję su nepilnamečių ir jaunuolių demografinė padėtimi: amžiumi, užsiėmimu, išsilavinimu ir tautybe. Toliau trumpai paaiškinama kaip reikia pildyti klausimyną. Nesupratus kurio nors klausimo ar žodžio tiriamajam jis buvo paaiškintas panaudojant sinonimus, ar išverčiant žodį į rusų ar lenkų kalbas.

Prieš atliekant pagrindinį tyrimą buvo atliktas pilotažinis tyrimas su 8 tiriamaisiais, kuris truko 20 min. Atsižvelgiant į tiriamųjų pastabas, buvo pakoreguotas antrasis klausimynas skirtas matuoti nusikaltimo motyvaciją. Prieš kiekvieną teiginį atsirado žodis – "nusikaltau". Jo originalioje anketoje nėra. Tokiu būdu dar kartą atlikus pilotažinį tyrimą su tais pačiais tiriamaisiais paaiškėjo, kad dabar jiems yra lengviau suprasti teiginius.

Iš įstaigų vadovų buvo gautas žodinis sutikimas atlikti tyrimą. Tyrime buvo paisoma pačių nepilnamečių ir jaunuolių nuomonės, klausimynus tiriamieji pildė niekieno neverčiami, laisva valia. Už klausimynų pildymą nepilnamečiai ir jaunuoliai negavo jokio atlygio.

2.4. Duomenų apdorojimas ir analizės metodai

Statistiniam duomenų skaičiavimui buvo naudojamas „SPSS 12 for Windows“ programų paketas. Priklausomai nuo duomenų pobūdžio naudojama parametrinė ir neparametrinė statistika.

3. Rezultatai

3.1. Tyrime naudotų metodikų vidinio suderinamumo analizė

Nustatant nepilnamečių ir jaunuolių (iki 21m.) įtariamųjų prisipažinimo psichologinius ypatumus buvo naudojamos šios metodikos: peržiūrėtas Gudjonsson'o prisipažinimo klausimynas, nusikaltimo motyvacijos anketa bei vidinės darnos skalė. Buvo atliktas PGPK, nusikaltimo motyvacijos anketos bei vidinės darnos skalės patikimumo įvertinimas. Gauti rezultatai rodo, kad peržiūrėto Gudjonsson' prisipažinimo klausimyno Crombach alpha yra 0.77, nusikaltimo motyvacijos anketos ji lygi 0.86, vidinės darnos skalės yra lygi 0.66. Toliau buvo išnagrinėtas metodikų subskalių patikimumai (2, 3, 4 priedai). Visų subskalių patikimumai yra aukšti, išskyrus vidinės darnos skalės – prasmingumas. Žemą patikimumą galėjo lemti palyginti nedidelė tiriamųjų imtis ($N = 83$), bei daugiau nei puse kitataučių tiriamųjų (kurie galėjo sunkiau suprasti teiginius). Į tolesnius skaičiavimus prasmingumo faktorius nėra įtraukiamas.

3.2 Tyrime naudotų metodikų faktorinė analizė

Atlikus PGPK faktorinę analizę paaiškėjo, kad galima išsiskirti tris pagrindinius veiksniai, kurie parodyti 5 priede. KMO yra 0.60 ($p = 0.000$). Išryškėję tris veiksniai paaiškino 40.1% visos populiacijos (originalioje anketoje trys veiksniai paaiškina 31.3% visos populiacijos).

Atlikus nusikaltimo motyvacijos anketos faktorinę analizę paaiškėjo, kad buvo išskirti keturi veiksniai, kurie pavaizduoti 6 priede. KMO yra 0.81 ($p = 0.000$). Nors originalioje anketoje vienas teiginys yra nepatekęs į faktorinę analizę, tačiau dabartiniame tyrime visi teiginiai turi pakankamą svorį t.y. ≥ 0.4 . Išryškėję keturi faktoriai paaiškino 58% populiacijos tiek pat kaip ir originalioje anketoje.

Atlikus vidinės darnos skalės faktorinę analizę paaiškėjo, kad išsiskyrė tris faktoriai (7 priedas). KMO yra 0.69 ($p = 0.000$). Išryškėję tris faktoriai paaiškino 51% populiacijos.

3.3. Prisipažinimo ypatumai tarp skirtingų grupių

3.3.1. Nepilnamečių ir jaunuolių prisipažinimo veiksnių skirtumai

Tiriamieji buvo padalinti į dvi grupes: nepilnamečius 14-17 metų (N = 42) ir jaunuolius 18-21 metų (N = 41).

Peržiūrėto Gudjonsson'o prisipažinimo klausimyno vidurkiai ir standartiniai nuokrypiai nepilnamečių ir jaunuolių tarpe.

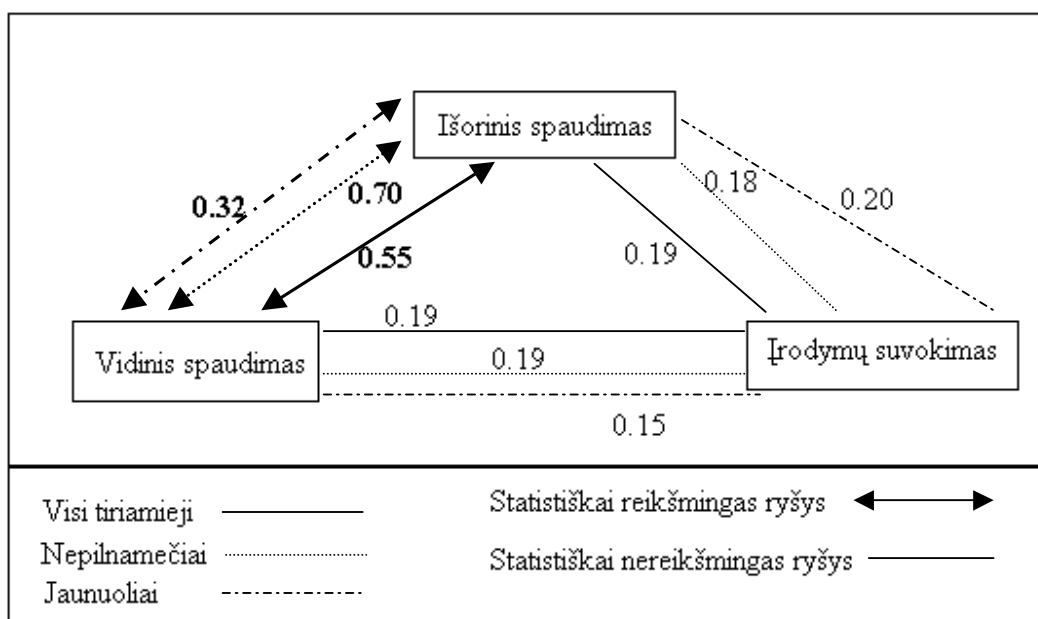
1 lentelė. Nepilnamečių ir jaunuolių Peržiūrėto Gudjonsson prisipažinimo klausimyno vidurkiai, standartiniai nuokrypiai ir t-testo rezultatai

	Įtariamųjų nepilnamečių vidurkis (S.D.) (N)	Įtariamųjų jaunuolių vidurkis (S.D.) (N)	t-reikšmė	Laisvės laipsniai	p reikšmė
PGPK	78.93 (16.99) (42)	74.88 (13.31) (41)	1.20	81	0.23
Išorinis spaudimas	33.57 (10.21) (42)	32.61 (7.78) (41)	0.48	81	0.62
Vidinis spaudimas	32.36 (8.39) (42)	29.56 (7.06) (41)	1.63	81	0.10
Įrodymų suvokimas	16.71 (4.02) (42)	15.39 (5.00) (41)	1.33	81	0.18

Kaip matome iš 1 lentelės, skirtumo nepilnamečių ir jaunuolių įtariamųjų grupėje tarp prisipažinimo ir jos veiksnių nėra. Nors nepilnamečių įtariamųjų prisipažinimo veiksnių vidurkis yra šiek tiek aukštesnis, tačiau šie skirtumai nėra statistiškai reikšmingi.

Tiriant PGPK veiksnius (žr. 3 schema) paaiškėjo, kad išorinio spaudimo veiksnys pasižymėjo vidutinio stiprumo teigiamais ryšiais su vidinio spaudimo veiksniumi. Atlikus smulkesnę analizę paaiškėjo, kad stipriu ryšiu tarp išorinio ir vidinio spaudimo pasižymėjo nepilnamečiai įtariamieji, o jaunuolių grupėje vyravo silpnas ryšys. Tai rodo, kad amžius turi įtakos tarp vidinio ir išorinio spaudimo, prisipažinimo metu: nepilnamečiai įtariamieji labiau nei įtariamieji jaunuoliai yra priklausomi nuo vidinio ir išorinio spaudimo.

3 schema. Nepilnamečių ir jaunuolių ryšiai tarp prisipažinimo veiksmų

Siekiant išsiaiškinti kokie klausimai skyrėsi nepilnamečių ir jaunuolių PGPK veiksmų tarpe, buvo rasta skirtumų tarp dviejų klausimų: a) *ar jauteisi įsitempęs ir nervingas apklausos policijoje metu?* ($t(81) = 3.161, p = 0.025$); b) *ar prisipažinai, nes buvo akivaizdu, jog tu padarei nusikaltimą?* ($t(81) = 1.305, p = 0.031$). Aukštesni įverčiai abejose klausimuose buvo nepilnamečių tarpe. Tai rodo, kad nepilnamečiai labiau jaučia įtampą apklausos metu, bei greičiau prisipažįsta, jei jie mano, kad nusikaltimo akivaizdumas yra jų nenaudai.

3.3.2. Lietuvių ir kitataučių prisipažinimo veiksmų skirtumai

Mokslininkai atkreipia dėmesį, kad prisipažinimo dažnis skirtingose kultūrose skiriasi. Svarbu yra atlikti analizę kaip skiriasi lietuvių tautybės ir kitų tautybių asmenų prisipažinimo aspektai.

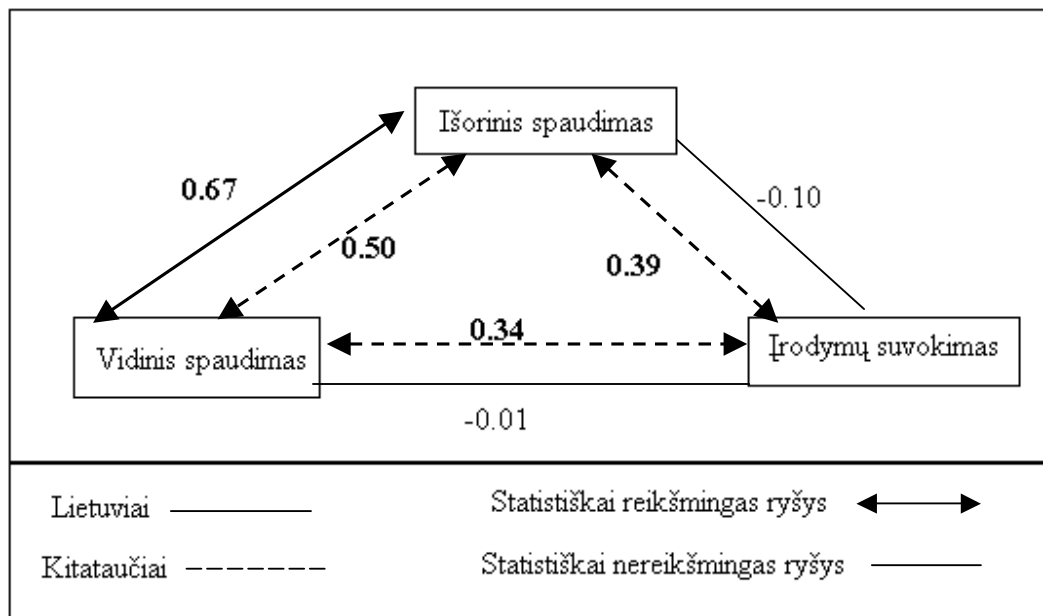
2 lentelė. Lietuvių ir kitataučių Peržiūrėto Gudjonsson prisipažinimo klausimyno vidurkiai, standartiniai nuokrypiai ir t-testo rezultatai

	Lietuvių įtariamųjų vidurkis (S.D.) (N)	Kitataučiai įtariamųjų vidurkis (S.D.) (N)	t-reikšmė	Laisvės laipsniai	p reikšmė
Peržiūrėtas Gudjonsson prisipažinimo klausimynas	75,68 (13,00) (40)	78,09 (17,29) (43)	3,886	81	0,476
Išorinis spaudimas	31,58 (7,48) (40)	34,51 (10,18) (43)	5,909	81	0,137
Vidinis spaudimas	31,00 (7,25) (40)	30,95 (8,44) (43)	1,599	81	0,979
Įrodymų suvokimas	16,13 (4,40) (40)	16,00 (4,74) (43)	0,000	81	0,901

Lietuvių ir kitataučių grupėje reikšmingų skirtumų tarp prisipažinimo ir jos veiksnų nėra (žr. 2 lentelė). Tačiau kitataučių įtariamųjų prisipažinimo poreikis yra aukštesnis, nei lietuvių. Šis skirtumas nėra statistiškai reikšmingas.

Atlikus koreliacinius skaičiavimus matyti (žr. 4 schema), kad tautybė turi įtakos PGPK veiksniais. Nelietuvių tautybės įtariamiesiems įtakos turi visi trys prisipažinimo veiksniai, o lietuvių tautybės atstovų grupėje vyrauja stiprus ryšys tarp vidinio ir išorinio spaudimo.

4 schema. Lietuvių ir kitataučių ryšiai tarp prisipažinimo veiksnų

Siekiant išsiaiškinti kokie klausimai labiausiai įtakojo lietuvių ir kitataučių prisipažinimo motyvus, buvo atlikta išsami klausimų analizė. Buvo rasta skirtumų “ar dabar gailiesi, kad prisipažinai?” ($t(81) = 28,988, p = 0.016$). Duomenys rodo didesnę kitataučių jaučiamą gailę dėl atlikto prisipažinimo.

3.4. Nusikaltimo motyvų skirtumai tarp skirtingų grupių

3.4.1. Nepilnamečių ir jaunuolių nusikaltimo motyvų skirtumai

Nusikaltimo motyvacija yra svarbus rodiklis, parodantis, kas skatina asmenį priimti sprendimą prieš įvykdant nusikaltimą ar teisės pažeidimą. Žinant šiuos veiksnius, galima teikti praktines rekomendacijas asmenims dirbantiems su nusikalsti linkusiais nepilnamečiais ir jaunuoliais.

Taigi tiriant nusikaltimo motyvacijos anketą paaiškėjo (žr. 3 lentelę), kad skirtumo tarp amžiaus nėra. Nors nepilnamečių įtariamųjų nusikaltimo motyvacijos ir jos motyvų vidurkiai šiek tiek skiriasi, tačiau šie skirtumai nėra statistiškai reikšmingi.

3 lentelė. Nepilnamečių ir jaunuolių Nusikaltimo motyvacijos motyvų vidurkiai, standartiniai nuokrypiai ir t-testo rezultatai

	Įtariamųjų nepilnamečių vidurkis (S.D.) (N)	Įtariamųjų jaunuolių vidurkis (S.D.) (N)	t-reikšmė	Laisvės laipsniai	P reikšmė
Nusikaltimo motyvacijos anketa	48,43 (17,92) (42)	47,17 (14,63) (41)	0.35	81	0.72
Paklusnumas	13,79 (7,82) (42)	15,51 (7,18) (41)	-1.04	81	0.29
Sujaudinimas	10,83 (5,21) (42)	10,63 (4,07) (41)	0.19	81	0.84
Provokavimas	12,36 (5,75) (42)	11,15 (4,36) (41)	1.07	81	0.28
Finansinis motyvas	7,88 (3,83) (42)	7,02 (3,83) (41)	1.01	81	0.31

Kaip jau minėta anksčiau, nusikaltimo motyvacija susijusi silpnu ryšiu su prisipažinimo klausimynu. Tuo tarpu išryškėjo (žr. 4 lentelę), kad *nusikaltimo motyvacija* yra susijusi vidutinio stiprumo ryšiais su *vidinės darnos skale*, nors šie ryšiai išryškėjo tik jaunuolių tarpe ($r = 0.51$, $p = 0.001$). Kaip matome iš pateiktų duomenų amžius turi įtakos prisipažinimo ir nusikaltimo motyvacijos ir vidinės darnos aspektuose. Juos sieja silpnas ir vidutinio stiprumo ryšys.

4 lentelė. Ryšiai tarp prisipažinimo, nusikaltimo motyvacijos bei vidinės darnos (pagal Pearson)

	Nusikaltimo motyvacija		
	Visi įtariamieji (N)	Įtariamieji nepilnamečiai (N)	Įtariamieji jaunuoliai (N)
Peržiūrėtas Gudjonsson prisipažinimo klausimynas	0.31** (83)	0.29 (42)	0.35* (41)
Vidinės darnos skalė	0.38** (83)	0.27 (42)	0.51** (41)

**Koreliacija reikšminga, kai $p < 0.01$.

* Koreliacija reikšminga, kai $p < 0.05$.

Atlikus nusikaltimo motyvacijos anketos veiksnių tarpusavio koreliacinę analizę pastebėta, kad visi motyvai, išskyrus finansinį, tarpusavyje susiję vidutinio stiprumo ryšiais (žr. 8 priedas). Finansinis motyvas turėjo vidutinio stiprumo teigiamą ryšį tik su sujaudinimo motyvu. Į analizę įtraukus amžių paaiškėjo, kad tiek nepilnamečiai, tiek jaunuoliai tarp sujaudinimo, paklusnumo ir provokavimo motyvų reikšmingai susiję nuo silpnų ryšių iki stiprių teigiamų ryšių (žr. 5 lentelę).

Nustatyta finansinio motyvo ir paklusnumo silpnas ryšys bei finansinio motyvo ir sujaudinimo stiprus ryšys nepilnamečių įtariamųjų grupėje. Jaunuolių įtariamųjų tarpe finansinis veiksnys neturi jokios įtakos. Kaip minima literatūroje labiausiai tarpusavyje teigiamais ryšiais susiję paklusnumo ir provokavimo motyvai, o mažiausiai paklusnumo ir finansiniai motyvai (Gudjonsson and Sigurdsson, 2007). Mūsų gauti duomenys neprieštarauja šiems rezultatams.

5 lentelė. Nusikaltimo motyvų tarpusavio ryšiai (pagal Pearson)

	Nusikaltimo motyvacijos anketa					
	Paklusnumas		Sujaudinis		Provokavimas	
	Įtariamieji nepilnamečiai (N)	Įtariamieji jaunuoliai (N)	Įtariamieji nepilnamečiai (N)	Įtariamieji jaunuoliai (N)	Įtariamieji nepilnamečiai (N)	Įtariamieji jaunuoliai (N)
Sujaudinis	0.64** (42)	0.57** (41)				
Provokavimas	0.59** (42)	0.65** (41)	0.41** (42)	0.70** (41)		
Finansinis motyvas	0.36* (42)	-0.15 (41)	0.60** (42)	0.27 (41)	0.17 (42)	-0.06 (41)

**Koreliacija reikšminga, kai $p < 0.01$.

* Koreliacija reikšminga, kai $p < 0.05$.

Siekiant išsiaiškinti kokie klausimai labiausiai įtakojo nepilnamečių ir jaunuolių nusikaltimo motyvus, buvo atlikta išsami klausimų analizė. Buvo rasta skirtumų tarp šių teiginių: “*nusikaltau šiaip sau, savo malonumui*” ($t(81) = 13.960, p = 0.023$) ir “*nusikalstant negalvoju apie savo elgesio pasekmes*” ($t(81) = 0.128, p = 0.042$). Duomenys rodo didesnę nepilnamečių motyvaciją atlikti nusikaltimus savo malonumui taip pat nepilnamečiai mažiau galvoja apie savo elgesio pasekmes nusikaltimo metu.

Atlikti tyrimai parodo, kad amžius turi tiesioginės įtakos nusikaltimo motyvacijai. Jaunuolių tarpe tai ryškiai matyti – tiek prisipažinimo ir nusikaltimo motyvacijos, tiek ir vidinės darnos su nusikaltimo motyvacijos veiksmuose. Vadinasi galima daryti prielaidą, kad amžius turi tiesioginės įtakos nusikaltimo motyvacijai, bei ryšiuose su kitomis metodikomis.

3.4.2. Lietuvių ir kitataučių nusikaltimo motyvų skirtumai

Tiriant nusikaltimo motyvacijos pasiskirstymo vidurkius lietuvių ir kitataučių tarpe pastebėtas nežymus nusikaltimo motyvų aukštesnis vidurkis kitataučių tarpe, tačiau jis nėra statistiškai reikšmingas (6 lentelė). Visi motyvai išskyrus provokavimo motyvą yra aukštesni kitataučių tarpe,

tuo tarpu provokavimo motyvas yra aukštesnis lietuvių tarpe. Šie skirtumai nėra statistiškai reikšmingi.

6 lentelė. Vidurkiai ir standartiniai nuokrypiai Nusikaltimo Motyvacijos Anketoje ir t-testo skirtumai tarp dviejų grupių (tautybių)

	Įtariamųjų lietuvių vidurkis (S.D.) (N)	Įtariamųjų kitataučių vidurkis (S.D.) (N)	t-reikšmė	Laisvės laipsniai	P reikšmė
Nusikaltimo motyvacijos anketa	46,28 (15,49) (40)	49,23 (17,06) (43)	0.016	81	0.41
Paklusnumas	13,80 (7,26) (40)	15,42 (7,75) (43)	0.106	81	0.33
Sujaudinimas	10,30 (4,64) (40)	11,14 (4,68) (43)	0.849	81	0.41
Provokavimas	12,13 (4,37) (40)	11,42 (5,76) (43)	3.479	81	0.53
Finansinis motyvas	6,93 (3,59) (40)	7,95 (4,01) (43)	2.647	81	0.22

Nusikaltimo motyvacijos motyvų tarp lietuvių įtariamųjų vyrauja silpnas ryšys *paklusnumo* motyvacijoje ir *išorinio spaudimo* ($r = 0.35$, $p = 0.027$), *sujaudinimo* ir *išorinio spaudimo* ($p = 0.40$, $r = 0.010$), *provokavimo* ir *išorinio* ($r = 0.31$, $p = 0.046$) bei *vidinio spaudimo* ($r = 0.33$, $p = 0.035$), *finansinio motyvo* ir *išorinio spaudimo* ($r = 0.31$, $p = 0.050$). Kitataučių tarpe *provokavimo* motyvas susijęs teigiamais silpnais ryšiais su *išoriniu spaudimu* ($r = 0.40$, $p = 0.007$) ir *įrodymų suvokimu* ($r = 0.45$, $p = 0.002$).

Norint išsiaiškinti nusikaltimo motyvacijos ryšius tarp lietuvių ir kitataučių įtariamųjų buvo atlikta koreliacinė analizė. Matyti (žr. 9 priede), kad tautybė neturi įtakos nusikaltimo motyvacijai: tiek lietuviai, tiek ir kitataučiai turi ryšius tuose pačiose nusikaltimo motyvacijos motyvuose.

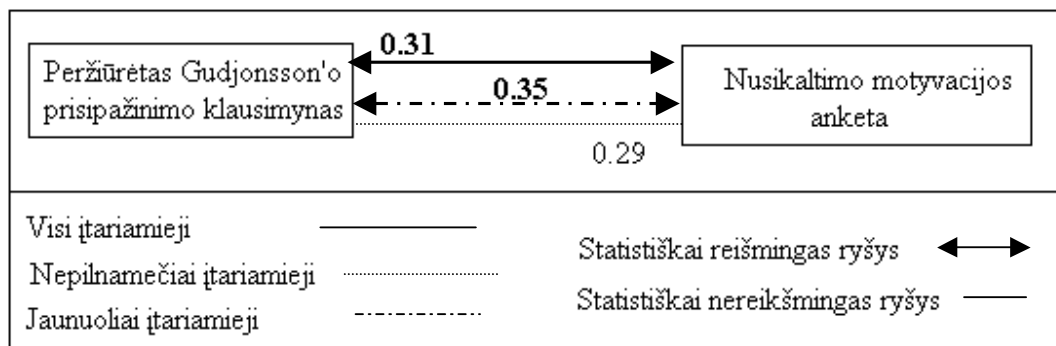
Siekiant išsiaiškinti kokie klausimai labiausiai įtakojo lietuvių ir kitataučių nusikaltimo motyvus, buvo atlikta išsami klausimų analizė. Buvo rasta skirtumų tarp šių teiginių: „*nusikaltau šiaip sau, savo malonumui*” ($t(81) = 54.719$, $p = 0.015$) ir „*nusikaltau, nes ir mano draugai daro tą patį*” ($t(81) = 14.267$, $p = 0.012$). Duomenys rodo didesnę nepilnamečių motyvaciją atlikti nusikaltimus savo malonumui taip pat nepilnamečiai mažiau galvoja apie savo elgesio pasekmes nusikaltimo metu.

3.5. Prisipažinimo ir nusikaltimo motyvacijos ypatumai tarp skirtingų grupių

3.5.1. Nepilnamečių ir jaunuolių prisipažinimo ir nusikaltimo motyvacijos skirtumai

Iš sekančios schemos matyti, kad prisipažinimui įtakos turi nusikaltimo motyvacija. Prisipažinimo ir nusikaltimo motyvacija pasižymi silpnu ryšiu. Kaip rodo atliktos koreliacijos, amžius turi tiesioginės įtakos prisipažinimo ir nusikaltimo motyvacijai, tačiau ji yra svarbi tik jaunuolių grupėje.

5 schema. Koreliacijos tarp prisipažinimo ir nusikaltimo motyvacijos priklausomai nuo amžiaus

Atlikus išsamesnę analizę pastebėta, kad (žr. 7 lentelę) visi prisipažinimo veiksniai turi silpną ryšį su nusikaltimo motyvacija. Išanalizavus kiekvieną prisipažinimo veiksnių atskirai su nusikaltimo motyvais paaiškėjo, kad daugiausia ryšių turi išorinio spaudimo veiksnys su paklusnumo, jaudinimo ir provokavimo motyvais. Taip pat provokavimo motyvas turėjo ryšių su visais prisipažinimo veiksniais: t.y. su išoriniu ir vidiniu spaudimu, bei įrodymų suvokimu. Prisipažinimui jokios įtakos neturėjo finansinis nusikaltimo motyvas.

7 lentelė. Prisipažinimo veiksnių ir nusikaltimo motyvacijos ryšiai (pagal Pearson)

	Tiriamųjų skaičius	Peržiūrėtas Gudjonsson prisipažinimo klausimynas		
		Išorinis spaudimas	Vidinis spaudimas	Įrodymų suvokimas
Nusikaltimo motyvacijos anketa	83	0.35**	0.23*	0.22*
Paklusnumas	83	0.22*	0.11	0.21
Sujaudinimas	83	0.25*	0.17	0.06
Provokavimas	83	0.35**	0.29**	0.32 **
Finansinis motyvas	83	0.16	0.11	- 0.02

**Koreliacija reikšminga, kai $p < 0.01$.

* Koreliacija reikšminga, kai $p < 0.05$.

Atlikus koreliacinę analizę ir įtraukus amžių, paaiškėjo, kad (žr. 8 lentelę) nors vidinis spaudimas turi įtakos nusikaltimo motyvacijai, tačiau, ši įtaka silpnai išryškėja: tik nepilnamečiai įtariamieji jaučiantys vidinį spaudimą turi silpną koreliaciją su provokavimo motyvu. Kaip rodo atlikta analizė amžius turi įtakos išoriniam spaudimui ir įrodymų suvokimui. Patiriantys išorinį spaudimą prisipažinimo metu tiek nepilnamečiai, tiek jaunuoliai turi silpną ryšį su nusikaltimo motyvacija. Tuo tarpu labiausiai nepilnamečių grupėje išryškėja išorinio spaudimo ir provokavimo motyvo teigiamas ryšys, o jaunuolių grupėje – jaudinimo veiksnys ir provokavimo motyvo teigiamas ryšys. Įdomūs duomenys gauti nagrinėjant įrodymų suvokimo veiksnį: tik jaunuolių tarpe pastebėtos nuo silpno iki vidutinio stiprumo ryšiai. Labiausiai įtariamųjų jaunuolių tarpe išryškėjo paklusnumo ir įrodymų suvokimo vidutinio stiprumo ryšys, o provokavimas ir įrodymų suvokimas pasižymėjo silpnu tarpusavio ryšiu.

8 lentelė. Nepilnamečių ir jaunuolių prisipažinimo ir nusikaltimo motyvacijos ryšiai (pagal Pearson)

	Peržiūrėtas Gudjonsson prisipažinimo klausimynas					
	Išorinis spaudimas (N)		Vidinis spaudimas (N)		Įrodymų suvokimas (N)	
	Įtariamieji nepilnamečiai	Įtariamieji jaunuoliai	Įtariamieji nepilnamečiai	Įtariamieji jaunuoliai	Įtariamieji nepilnamečiai	Įtariamieji jaunuoliai
Nusikaltimo motyvacijos anketa	0.35* (42)	0.34* (41)	0.25 (42)	0.19 (41)	0.13 (42)	0.32* (41)
Paklusnumas	0.27 (42)	0.17 (41)	0.15 (42)	0.10 (41)	-0.02 (42)	0.46** (41)
Sužadėjimas	0.21 (42)	0.31* (41)	0.20 (42)	0.12 (41)	0.04 (42)	0.07 (41)
Provokavimas	0.35* (42)	0.34* (41)	0.31* (42)	0.22 (41)	0.29 (42)	0.34* (41)
Finansinis motyvas	0.13 (42)	0.18 (41)	-0.00 (42)	0.22 (41)	0.07 (42)	-0.13 (41)

**Koreliacija reikšminga, kai $p < 0.01$.

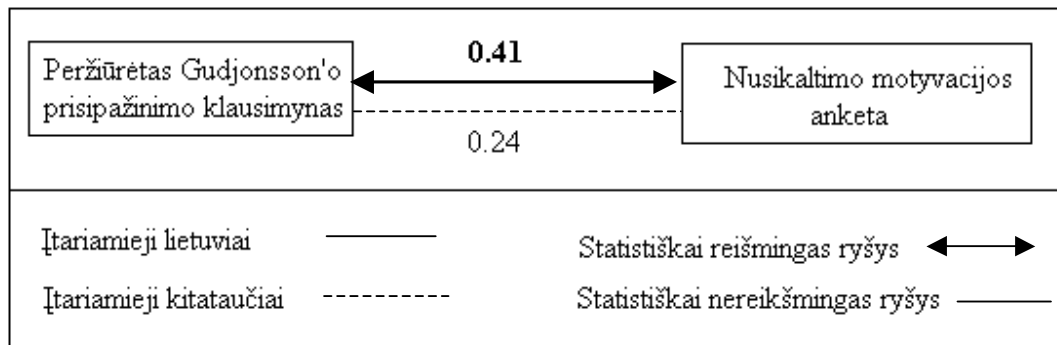
* Koreliacija reikšminga, kai $p < 0.05$.

Kaip matome iš šios lentelės, amžius turi svarbios įtakos prisipažinimo ir nusikaltimo motyvacijai. Nepilnamečiai ir jaunuoliai skirtingai reaguoja į prisipažinimo sąsajas su nusikaltimo motyvacija. Nepilnamečiams yra svarbiau išorinės spaudimo sąsajos su nusikaltimo motyvacija ir atskirais jos veiksniais, tuo tarpu jaunuoliams svarbios ne tik išorinio spaudimo sąsajos su nusikaltimo motyvacija, bet ir įrodymų suvokimo sąsajos su nusikaltimo motyvacija.

3.5.2. Lietuvių ir kitataučių prisipažinimo ir nusikaltimo motyvacijos skirtumai

Tautybės įtaka prisipažinimo ir nusikaltimo motyvacijai pavaizduota 6 schemeje. Matyti, kad lietuvių tautybės įtariamieji pasižymi silpnu ryšiu tarp nusikaltimo motyvacijos ir prisipažinimo. Tuo tarpu kitataučiams šios įtakos nepastebėta.

6 schema. *Koreliacijos tarp prisipažinimo ir nusikaltimo motyvacijos priklausomai nuo tautybės*

Tiriant nusikaltimo motyvacijos pasiskirstymo vidurkius lietuvių ir kitataučių tarpe pastebėtas nežymus nusikaltimo motyvų aukštesnis vidurkis kitataučių tarpe, tačiau jis nėra statistiškai reikšmingas. Visi motyvai išskyrus provokavimo motyvą yra aukštesni kitataučių tarpe, tuo tarpu provokavimo motyvas yra aukštesnis lietuvių tarpe. Šie skirtumai nėra statistiškai reikšmingi.

9 lentelė. *Koreliacijos tarp prisipažinimo veiksnių ir nusikaltimo motyvų priklausomai nuo tautybės (pagal Pearson)*

	Peržiūrėtas Gudjonsson'o prisipažinimo klausimynas					
	Išorinis spaudimas (N)		Vidinis spaudimas (N)		Įrodymų suvokimas (N)	
	Lietuviai įtariamieji	Kitataučiai įtariamieji	Lietuviai įtariamieji	Kitataučiai įtariamieji	Lietuviai įtariamieji	Kitataučiai įtariamieji
Nusikaltimo motyvacijos anketa	0.48** (40)	0.25 (43)	0.34* (40)	0.15 (43)	0.02 (40)	0.39** (43)
Paklusnumas	0.35* (40)	0.12 (43)	0.14 (40)	0.88 (43)	0.09 (40)	0.31* (43)
Sujaudinimas	0.40** (40)	0.13 (43)	0.27 (40)	0.92 (43)	-0.11 (40)	0.21 (43)
Provokavimas	0.31* (40)	0.40* (43)	0.33* (40)	0.27 (43)	0.12 (40)	0.45** (43)
Finansinis motyvas	0.31* (40)	0.04 (43)	0.27 (40)	0.00 (43)	-0.17 (40)	0.09 (43)

**Koreliacija reikšminga, kai $p < 0.01$.

* Koreliacija reikšminga, kai $p < 0.05$.

Analizuojant (žr. 9 lentelę) prisipažinimo ir nusikaltimo motyvacijos atskirus veiksnius pastebėtas tamprus ryšys tarp lietuvių tautybės įtariamųjų jaučiamo išorinio spaudimo bei nusikaltimo motyvacijos ir visų jos veiksnių. Tuo tarpu kitų tautybių įtariamųjų tarpe yra silpnas ryšys tarp įrodymų suvokimo ir nusikaltimo motyvacijos. Reikšmingas teigiamas ryšys yra įrodymų

suvokimo ir provokavimo bei paklusnumo motyvacijose. Lietuvių tiriamiesiems taip pat įtakos turi vidinis spaudimas su provokavimo motyvu.

Galima pažymėti, kad tautybių skirtumai yra ryškus prisipažinimo ir nusikaltimo motyvacijos motyvų tarpe. Lietuviams įtakos turi įtakos išorinis ir vidinis spaudimas, kuomet kitataučiams įtakos turi įrodymų suvokimas. Tai gali būti susiję su kalbos žinojimu, bei jos supratimu.

3.6. Skirtingų grupių vidinės darnos skirtumai

3.6.1. Nepilnamečių ir jaunuolių vidinės darnos skirtumai

Vidinė darna bei jos stiprumas leidžia prognozuoti, kaip asmuo susitvarkys su iškilusiomis problemomis. Apklausa ir prisipažinimas nėra kasdienis reiškinys, bet kurio nepilnamečio ar jaunuolio gyvenime. Kaip teigia - R.Koposov ir kt. (2003), vidinė darna gali padėti prognozuoti nepilnamečio ir jaunuolio elgesį. Svarbu taip pat žinoti kokią įtaką turi vidinės darnos stiprumas tiri prisipažinimui ir nusikaltimo motyvacijai.

Atlikus analizę paaiškėjo, kad vidinės darnos vidurkis yra 33,93, SD = 8,97, ($t = 34,44$, $p = 0,000$). Tai rodo, kad daugelio nepilnamečių ir jaunuolių vidinė darna yra vidutinio stiprumo.

Kaip rodo t-testo rodikliai (žr. 10 lentelę) amžius turi tiesioginės įtakos vidinės darnos skalei ir jos komponentams. Jaunuolių įtariamųjų vidinė darna yra stipresnė* nei nepilnamečių. Tai atsispindi ir skirtinguose komponentuose, nepilnamečių ir jaunuolių įtariamųjų suprantamumo ir sugebėjimo kontroliuoti situaciją vidurkiai skiriasi. Skirtumai, rodo, kad jaunuoliai turi stipresni vidinės darnos jausmą, bei gali būti nuoseklūs, jausti harmoniją, prasmę atliekamuose darbuose, taip pat gyvenimo pilnatvę, bei optimizmą.

10 lentelė. Vidurkiai ir standartiniai nuokrypiai Vidinės Darnos Skalėje ir t-testo skirtumai tarp dviejų grupių (amžiaus)

	Įtariamųjų nepilnamečių vidurkis (S.D.) (N)	Įtariamųjų jaunuolių vidurkis (S.D.) (N)	t-reikšmė	Laisvės laipsniai	P reikšmė
Vidinė darnos skalė	35,93 (8,59) (42)	31,88 (8,99) (41)	2,09*	81	0.03
Suprantamumas	13,43 (4,76) (42)	11,49 (3,91) (41)	2,02*	81	0.04
Sugebėjimas kontroliuoti situaciją	11,64 (3,14) (42)	9,83 (4,06) (41)	2,27*	81	0.02

* Koreliacija reikšminga, kai $p < 0.05$.

* kuo vidinės darnos rodikliai mažesni, tuo aukštesnė vidinė darna, kuo vidinės darnos rodikliai aukštesni tuo žemesnis vidinės darnos lygis.

Vidinės darnos komponentų analizė parodė, kad *suprantamumas su sugebėjimu kontroliuoti situaciją* turi reikšmingą teigiamą vidutinio stiprumo ryšį ($r = 0.57$, $p = 0.000$). Jaunuolių tarpe pastebimas reikšmingas teigiamas stiprus ryšys ($r = 0.73$, $p = 0.000$) tarp *suprantamumo* ir *sugebėjimo kontroliuoti situaciją*, de ja nepilnamečių tarpe yra tik reikšmingas silpnas ryšys tarp šių komponentų ($r = 0.38$, $p = 0.013$).

Norint išsiaiškinti kokie klausimai labiausiai įtakojo nepilnamečių ir jaunuolių vidinės darnos komponentus, buvo atlikta išsami teiginių analizė. Buvo rasta skirtumai tarp kelių teiginių: “*man patinka tai, ką tenka daryti kiekvieną dieną*” ($t(81) = 0,187$, $p = 0.040$), “*dažnai man kyla jausmai, kurių nenorėčiau, kad būtų*” ($t(81) = 3,216$, $p = 0,013$), “*daugelis žmonių, net labai stiprių ir valingų, tam tikromis aplinkybėmis kartais jaučiasi visiškai išsisėmę ir pralaimėję. Man dažnai yra tekę patirti tokį jausmą praeityje*” ($t(81) = 0,339$, $p = 0,025$), “*dažnai atrodo, kad tai, ką darau kiekvieną dieną, yra mažai prasminga*” ($t(81) = 8,690$, $p = 0,001$). Duomenys rodo mažesnius nepilnamečių vidinės darnos rodiklius, nei jaunuolių tarpe. Jaunuoliams labiau patinka kasdieninė veikla, mažiau kyla jausmų kurių nenorėtų, kad būtų, mažiau jaučiasi išsisėmę ir pralaimėję, kasdieninė veikla jiems atrodo prasmingesnė.

3.6.2. Nepilnamečių ir jaunuolių vidinės darnos skirtumai

T-testo rodikliai rodo (žr.11 lentelę), kad vidinė darna ir jos komponentai lietuvių ir kitų tautų atstovams turi įtakos sugebėjimo kontroliuoti situaciją, lygmenyje. Kitų tautų įtariamųjų vidinė darna yra aukštesnė, nei lietuvių įtariamųjų.

11 lentelė. Vidurkiai ir standartiniai nuokrypiai Vidinės Darnos Skalėje ir t-testo skirtumai tarp dviejų grupių (tautybių)

	Įtariamųjų lietuvių vidurkis (S.D.) (N)	Įtariamųjų kitataučių vidurkis (S.D.) (N)	t-reikšmė	Laisvės laipsniai	P reikšmė
Vidinė darnos skalė	35,20 (8,80) (40)	32,74 (9,07) (43)	0.18	81	0.21
Suprantamumas	12,85 (4,21) (40)	12,12 (4,68) (43)	2.47	81	0.45
Sugebėjimas kontroliuoti situaciją	11,58 (3,37) (40)	9,98 (3,89) (43)	0.59*	81	0.04

* Koreliacija reikšminga, kai $p < 0.05$.

Norint iširti vidinės darnos komponentų ryšius buvo atlikta koreliacinė analizė. Pastebėta, kad lietuvių tarpe, *supratingumo* ir *sugebėjimo kontroliuoti situaciją* komponentai pasižymėjo, silpnu teigiamu ryšiu ($r = 0,468$, $p = 0,002$), tuo tarpu kitų tautų atstovų tarpe *supratingumo* ir *sugebėjimas*

kontroliuoti situaciją komponentai pasižymi vidutinio stiprumo teigiamų ryšiu ($r = 0.640$, $p = 0.000$).

Siekiant išsiaiškinti kurie klausimai labiausiai turėjo įtakos lietuviams ir kitų tautybių atstovams paaiškėjo, kad skirtumai yra dvejuose klausimuose: “*dažnai atsitinka taip, kad žmonės, kuriais pasitikėjau, ima ir nuvilia*” ($t(81) = 0,061$, $p = 0,024$) ir “*dažnai atrodo, kad tai, ką darau kiekvieną dieną, yra mažai prasminga*” ($t(81) = 0,121$, $p = 0,045$). Lietuviai dažniau patiria nusivylimą asmenimis kuriais pasitikėjo bei mažiau jaučia prasmingumą kasdieninėje veikloje.

3.6.3. Prisipažinimo skirtumai priklausomai nuo įtariamųjų vidinės darnos

Norėdami patikrinti prisipažinimo veiksnių ir vidinės darnos komponentų ryšį atlikome koreliacinę analizę. Tačiau nepastebėta (žr. 10 priedas) korelacių prisipažinimo ir vidinės darnos tarpe, nei bendrai, nei analizuojant juos amžiaus kontekste. Atlikus atskirų veiksnių korelacią (žr. 12 lentelę), paaiškėjo, kad vidinis spaudimas turi silpną ryšį su vidinės darnos skale, bei suprantamumo komponentu. Tuo tarpu išorinis spaudimas, nors neturėdamas sąryšio su vidine darna, tačiau turi silpną korelacią su suprantamumo komponentu.

12 lentelė. *Koreliacijos tarp prisipažinimo veiksnių ir vidinės darnos (pagal Pearson)*

	Tiriamųjų skaičius	Peržiūrėtas Gudjonsson prisipažinimo klausimynas		
		Išorinis spaudimas	Vidinis spaudimas	Įrodymų suvokimas
Vidinės darnos skalė	83	0.10	0.29**	0.11
Suprantamumas	83	0.21*	0.36**	0.05
Sugebėjimas kontroliuoti situaciją	83	0.06	0.20	0.19

**Koreliacija reikšminga, kai $p < 0.01$.

* Koreliacija reikšminga, kai $p < 0.05$.

Apžvelgus prisipažinimo klausimyno ir vidinės darnos skalės ryšius, nepilnamečių ir jaunuolių tarpe (žr. 13 lentelė), paaiškėjo, kad nepilnamečiai įtariamieji turi silpną ryšį tarp įrodymų suvokimo ir sugebėjimo kontroliuoti situaciją. Jaunuolių tarpe vyrauja silpnas ryšys tarp vidinio spaudimo prisipažinimo metu ir vidinės darnos, taip pat silpnas ryšys tarp vidinio spaudimo prisipažinimo metu ir suprantamumo skalės. Sulaukus prisipažinimo - tai tampa labai svarbiu rodikliu, atskleidžiančiu, kad vidinė darna neturi įtakos išoriniam spaudimui apklausos metu ir prisipažinimui. Tačiau atkreipiant dėmesį, kad jaunuoliai turi vidutinio stiprumo ryšį tarp suprantamumo ir vidinio spaudimo, svarbu tinkamai paaiškinti visas galimas prisipažinimo pasekmės ir tiesos atskleidimą tyrimo metu. Kaip rodo tyrimas, nepilnamečių įrodymų suvokimo veiksnio sąsajos su sugebėjimo

kontroliuoti situacija atskleidžia, kad, žinant pateikiamus įrodymus iš pareigūnų pusės, nepilnamečiai stengiasi kontroliuoti prisipažinimą apklausos metu.

13 lentelė. *Prisipažinimo veiksnių ir vidinės darnos komponentų ryšiai priklausomai nuo amžiaus*

	Peržiūrėtas Gudjonsson prisipažinimo klausimynas					
	Išorinis spaudimas		Vidinis spaudimas		Įrodymų suvokimas	
	Įtariamieji nepilnamečiai	Įtariamieji jaunuoliai	Įtariamieji nepilnamečiai	Įtariamieji jaunuoliai	Įtariamieji nepilnamečiai	Įtariamieji jaunuoliai
Vidinės darnos skalė	-0.00 (42)	0.23 (41)	0.23 (42)	0.31* (41)	0.03 (42)	0.13 (41)
Suprantamumas	0.15 (42)	0.30 (41)	0.28 (42)	0.42** (41)	-0.11 (42)	0.17 (41)
Sugebėjimas kontroliuoti situacija	-0.11 (42)	0.22 (41)	0.13 (42)	0.20 (41)	0.35* (42)	0.04 (41)

**Koreliacija reikšminga, kai $p < 0.01$.

* Koreliacija reikšminga, kai $p < 0.05$.

Norėdami patikrinti prisipažinimo veiksnių ir vidinės darnos komponentų bei tautybių tarpusavio ryšį, atlikome koreliacinę analizę. Iš 14 lentelės matyti, kad išorinis spaudimas susijęs su vidinės darnos komponentu suprantamumas lietuvių tarpe. Vidinis spaudimas turi teigiamą ryšį su vidinės darnos komponentu suprantamumas lietuvių tarpe. Kitataučių tarpe vidinis spaudimas yra susijęs silpnais ryšiais su vidinės darnos skale, bei su dviem jos komponentais: suprantamumu ir sugebėjimu kontroliuoti situacija. Nors visi šie ryšiai yra silpni, leidžia patvirtinti, kad prisipažinimo ir vidinės darnos skalės ryšiai skiriasi tarp lietuvių ir kitų tautų atstovų.

14 lentelė. *Prisipažinimo veiksnių ir vidinės darnos komponentų ryšiai priklausomai nuo tautybės*

	Peržiūrėtas Gudjonsson prisipažinimo klausimynas					
	1 faktorius: išorinis spaudimas		2 faktorius: vidinis spaudimas		3 faktorius: įrodymų suvokimas	
	Lietuviai įtariamieji	Kitataučiai įtariamieji	Lietuviai įtariamieji	Kitataučiai įtariamieji	Lietuviai įtariamieji	Kitataučiai įtariamieji
Vidinės darnos skalė	0.17 (40)	0.10 (43)	0.18 (40)	0.38** (43)	0.04 (40)	0.17 (43)
Suprantamumas	0.42** (40)	0.12 (43)	0.35* (40)	0.37* (43)	-0.05 (40)	0.14 (43)
Sugebėjimas kontroliuoti situacija	-0.09 (40)	0.21 (43)	-0.04	0.38* (43)	0.14 (40)	0.22 (43)

**Koreliacija reikšminga, kai $p < 0.01$.

* Koreliacija reikšminga, kai $p < 0.05$.

3.6.4. Nusikaltimo motyvacijos skirtumai priklausomai nuo įtariamųjų vidinės darnos

Kadangi nusikaltimo motyvacijos skalė turi ryšius su vidine darna, svarbu apžvelgti jų ryšius įtariamųjų tarpe.

15 lentelė. Nusikaltimo motyvų ryšiai su vidinės darnos komponentais (pagal Pearson)

	Nusikaltimo motyvacijos anketa			
	Paklusnumas (N)	Sujaudinimas (N)	Provokavimas (N)	Finansinis veiksnys (N)
Vidinės darnos skalė	0.16 (83)	0.29** (83)	0.39** (83)	0.33** (83)
Suprantamumas	0.29** (83)	0.34** (83)	0.32** (83)	0.31** (83)
Sugebėjimas kontroliuoti situacija	0.04 (83)	0.28** (83)	0.35** (83)	0.31** (83)

**Koreliacija reikšminga, kai $p < 0.01$.

* Koreliacija reikšminga, kai $p < 0.05$.

Kaip matome iš 15 lentelės, jaudinimo, provokavimo ir finansiniai veiksniai turi silpnus ryšius tiek su vidinės darnos skale, tiek su suprantamumo ir sugebėjimo kontroliuoti situaciją komponentais. Tačiau paklusnumo veiksnys turi silpną koreliaciją su suprantamumo skale. Įdomu yra tai, kad nors nusikaltimo motyvacijos anketa neturėjo jokio reikšmingo ryšio su vidinės darnos skale nepilnamečių tarpe, tačiau (žr. 11 priedas) paaiškėjo, kad *provokavimo* veiksnys turi silpną ryšį su *vidinės darnos skale* ($r = 0.31$, $p = 0.040$). Jaunuolių tarpe *vidinės darnos skalė* turi teigiamą ryšį su nusikaltimo motyvacijos motyvais *sujaudinimas* ($r = 0.41$, $p = 0.008$), *provokavimas* ($r = 0.47$, $p = 0.002$), *finansinis motyvas* ($r = 0.45$, $p = 0.003$). Analizuojant nusikaltimo motyvacijos motyvus atskirai išryškėjo *paklusnumo* teigiamas ryšys su vidinės darnos komponentu *suprantamumu* ($r = 0.42$, $p = 0.006$), *sujaudinimo* motyvas su *suprantamumu* ($r = 0.46$, $p = 0.002$), *sugebėjimu kontroliuoti situacija* ($r = 0.37$, $p = 0.016$) komponentais, *sujaudinimo* motyvas su *suprantamumu* ($r = 0.48$, $p = 0.001$), *sugebėjimu kontroliuoti situacija* ($r = 0.42$, $p = 0.006$) komponentais, *finansinis* motyvas su *suprantamumu* ($p = 0.51$, $p = 0.001$), *sugebėjimu kontroliuoti situacija* ($p = 0.37$, $p = 0.017$) komponentais.

Analizuojant nusikaltimo motyvacijos ir vidinės darnos sąsajas lietuvių įtariamųjų ir kitataučių tarpe (žr. 16 lentelė) pastebėta skirtumai. Lietuvių tarpe vyrauja provokavimo motyvo ryšys su vidinės darnos skale, sujaudinimo ir suprantamumo silpnas ryšys, finansinio motyvo su suprantamumo komponentu silpnas ryšys. Tuo tarpu kitataučių tarpe pastebimi paklusnumo, provokavimo ir finansinio motyvų silpni ryšiai su vidinės darnos skale. Paklusnumo motyvas

pasižymi teigiamu ryšiu su suprantamumo komponentu, sujaudinimo motyvas pasižymi teigiamu ryšiu su suprantamumo ir sugebėjimo kontroliuoti situacija komponentais, provokavimo motyvas pasižymi teigiamu ryšiu su suprantamumo ir sugebėjimo kontroliuoti situacija komponentais, bei finansinis motyvas pasižymi teigiamu ryšiu su sugebėjimu kontroliuoti situaciją.

16 lentelė. Nusikaltimo motyvacijos motyvų ir vidinės darnos skales komponentų ryšiai tarp lietuvių ir kitataučių (pagal Pearson)

	Nusikaltimo motyvacijos anketa							
	Paklusnumas		Sujaudinimas		Provokavimas		Finansinis motyvas	
	Lietuviai įtariamieji (N=40)	Kitataučiai įtariamieji (N=43)	Lietuviai įtariamieji (N=40)	Kitataučiai įtariamieji (N=43)	Lietuviai įtariamieji (N=40)	Kitataučiai įtariamieji (N=43)	Lietuviai įtariamieji (N=40)	Kitataučiai įtariamieji (N=43)
Vidinės darnos skalė	0.07	0.27	0.25	0.36*	0.24	0.49**	0.28	0.42*
Suprantamumas	0.21	0.37*	0.35*	0.35*	0.19	0.40*	0.39*	0.27
Sugebėjimas kontroliuoti situacija	0.00	0.11	0.19	0.40**	0.17	0.45*	0.20	0.46**

**Koreliacija reikšminga, kai $p < 0.01$.

* Koreliacija reikšminga, kai $p < 0.05$.

3.6.5. Vidinės darnos stiprumo įtaka prisipažinimui ir nusikaltimo motyvacijai

Vidinė darna buvo suskirstyta pagal jos stiprumą: *silpną, vidutinę ir stiprią*. Vidinės darnos žemiausia galima taškų suma - 65, aukščiausia - 13. Tiriamųjų atsakymų suma svyravo nuo 13 iki 55. Silpną vidinę darną sudaro tiriamųjų taškų suma nuo 42 iki 55, vidutinę 28-40, stiprią nuo 13-27.

Iš 17 lentelės matyti, kad prisipažinimui įtakos neturi įtariamųjų vidinės darnos stiprumas, tačiau dviem klausimyno veiksniams: išoriniam ir vidiniam spaudimui vidinės darnos stiprumas turi įtakos. Turintys silpną vidinę darną įtariamieji lengviau pasiduoda išoriniam ir vidiniam spaudimui, tuo tarpu įtariamųjų turinčių vidutinę ir stiprią vidinę darną išorinis ir vidinis spaudimas turi žymiai mažiau įtakos.

17 lentelė *Prisipažinimo ir nusikaltimo motyvacijos skirtumai priklausomai nuo vidinės darnos stiprumo*

	Vidinės darnos stiprumas			Laisvės laipsniai	Chi kvadrato kriterijus	P reikšmė
	Silpna vidinė darna	Vidutinio stiprumo vidinė darna	Stipri vidinė darna			
Tiriamųjų skaičius	20	42	21			
PGPK	44,85	46,06	31,17	2	5,726	0,057
Išorinis spaudimas	42,05	48,50	28,95	2	9,228**	0,010
Vidinis spaudimas	50,15	43,20	31,83	2	6,139*	0,046
Įrodymų suvokimas	42,88	44,31	36,55	2	1,501	0,472
Nusikaltimo motyvacijos anketa	44,13	49,71	24,55	2	15,484**	0,000
Paklusnumo motyvas	38,17	49,29	31,07	2	8,749*	0,013
Sujaudinimo motyvas	44,80	46,60	30,14	2	6,979*	0,031
Provokavimo motyvas	43,88	50,46	23,29	2	18,281**	0,000
Finansinis motyvas	51,98	42,61	31,29	2	7,788*	0,020

** p<0.01.

* p<0.05.

17 lentelėje pavaizduota, kad nusikaltimo motyvacijai vidinės darnos stiprumas turi įtakos. Turintys silpną vidinę darną įtariamieji lengviau pasiduoda nusikaltimo motyvacijai, o įtariamieji kurių vidinė darna yra stipri lengviau atsispiria nusikaltimo pagundai. Nusikaltimo motyvacijos motyvų tarpe labiausiai išsiskyrė visi keturi nusikaltimo motyvai: paklusnumo, sujaudinimo, provokavimo ir finansiniai motyvai. Stipri vidinė darna leidžia atsispirti nusikaltimo motyvams.

4. Rezultatų aptarimas

Šio tyrimo tikslas buvo nustatyti nepilnamečių ir jaunuolių įtariamųjų prisipažinimo psichologinius ypatumus. Kaip buvo minėta anksčiau literatūros apžvalgoje, daugelis autorių mano (Kassin, 2004, Gudjonsson, 1999, Sigurdsson, 1996), kad prisipažinimas priklauso ne tik nuo išorinių ir vidinių veiksnių, bet ir paties asmens, jo reakcijų, amžiaus, tautybės. Mūsų tyrimu gauti rezultatai iš esmės neprieštarauja šiems teiginiams. Gautus rezultatus panagrinėsime plačiau.

Kaip ir buvo tikėtasi, tyrimo metu buvo rasti statistiškai nereikšmingi skirtumai tarp nepilnamečių ir jaunuolių prisipažinimo. Tai atitinka ir G.H. Gudjonsson'o and J.F. Sigurdsson'o (1999) gautus tyrimo duomenys. Tačiau, nepilnamečių tarpe šie skirtumai buvo aukštesni, nei jaunuolių tarpe. Kita vertus, svarbu tai, kad nepilnamečių ir jaunuolių amžiaus skirtumas buvo palyginti nedidelis, tai galėjo lemti gautus rezultatus. Tačiau nagrinėjant nepilnamečių ir jaunuolių prisipažinimo veiksnius buvo pastebėtas reikšmingas stiprus teigiamas ryšys nepilnamečių tarpe tarp išorinio ir vidinio spaudimo, tuo tarpu jaunuolių tarpe tarp vidinio ir išorinio spaudimo buvo reikšmingas silpnas teigiamas ryšys. Įdomu pastebėti, kad nei nepilnamečių tarpe, nei jaunuolių tarpe nebuvo rasta reikšmingų ryšių tarp įrodymų suvokimo ir išorinio bei vidinio spaudimo. Šie rezultatai patvirtino G.H. Gudjonsson'o ir J.F. Sigurdsson'o (1999) gautus rezultatus: nepilnamečių tarpe vyrauja statistiškai reikšmingas ryšys tarp išorinio ir vidinio spaudimo. Paanalizavus atskirus klausimus buvo rasta, kad nepilnamečiai apklausos policijoje metu jautėsi labiau įsitempę ir nervingi, nei jaunuoliai. Tai rodo, kad nepilnamečiai sunkiau susidoroja su įtampa atsirandančia apklausos metu, kuri gali paskatinti nepilnamečius greičiau prisipažinti. Taip pat išryškėjo jog nepilnamečiai manė, kad nusikaltimo akivaizdumas buvo jų nenaudai, todėl greičiau priėmė sprendimą prisipažinti.

Verta pažymėti, kad tyrimo duomenimis prisipažinimas yra susijęs su nusikaltimo motyvacija tiek nepilnamečių, tiek ir jaunuolių tarpe. Šie ryšiai nors ir silpni, tačiau parodo, kad nusikaltimo motyvacija yra susijusi su vėlesniu prisipažinimu policijos nuovadoje nepilnamečių ir jaunuolių tarpe. Nepilnamečių tarpe išryškėjo išorinio spaudimo ir provokavimo motyvo reikšmingas teigiamas ryšys. Pastebėta, kad vidinio spaudimo veiksnys buvo susijęs teigiamais ryšiais su provokavimo motyvu. Galima teigti, kad nepilnamečių tarpe išorinis ir vidinis spaudimas yra susijęs su provokavimo veiksniumi. Tai rodo, kad nepilnamečiai, kurie atliko nusikaltimą skatinami provokavimo motyvu, apklausos metu gali greičiau pasiduoti juntamam išoriniam ir vidiniam spaudimui. Įtariamieji jaunuoliai jaučia išorinį spaudimą, kuris yra labiau susijęs su sujaudinimo ir provokavimo motyvais. Taip pat jaunuolių tarpe vyrauja įrodymų suvokimo ir paklusnumo, bei provokavimo motyvų teigiamas reikšmingas ryšys. Tai rodo, kad jaunuoliai nusikaltimo atlikimui

pasirinkę paklusnumo motyvą prisipažinti bus linkę suvokę jiems pateikiamus įrodymus. Taip pat provokavimo motyvas turi nemenką įtaką įrodymui suvokimui. Jaunuoliai įtariamieji linkę pasiduoti provokavimui, gali suvokę pateikiamus įrodymus greičiau prisipažinti.

Buvo nustatyta vieno iš prisipažinimo veiksnio - vidinio spaudimo – stipriausias ryšys su vidinės darnos suprantamumo komponentu jaunuolių tarpe. Šie rezultatai leidžia manyti jog jaunuoliai lengviau suprastdami gaunamus vidinius signalus greičiau pasiduoda vidiniam spaudimui ir prisipažįsta. Nepilnamečiams svarbus yra kitų veiksnių ryšys: įrodymų suvokimo ir sugebėjimo kontroliuoti situaciją. Šis rezultatas leidžia manyti, kad tie nepilnamečiai, kurie jaučiasi kontroliuojantis ir prisitaikantys prie pakitusios aplinkos apklausos metu, geriau gaudosi pateikiamuose įrodymuose prieš juos.

Tyrimų rezultatai parodė, kad nusikaltimo motyvacijai greičiau pasiduoda nepilnamečiai asmenys, tačiau tas skirtumas nėra statistiškai reikšmingas. Mūsų gauti rezultatai neprieštaruja teiginiui, kad labiausiai tarpusavyje dera paklusnumo ir provokavimo nusikaltimo motyvai, o mažiausiai paklusnumo ir finansiniai nusikaltimo motyvai. Taip pat mūsų gauti rezultatai papildė tai, kad nepilnamečių ir jaunuolių tarpe vyrauja paklusnumo ir provokavimo motyvų vidutinio stiprumo ryšys. Tačiau nei jaunuoliams nei nepilnamečiais įtakos neturi provokavimo ir finansinis motyvas. Duomenys rodo, kas paklusnumo, sujaudinimo bei provokavimo nusikaltimo motyvai yra nepriklausomi nuo amžiaus.

Kaip ir buvo tikėtasi nusikaltimo motyvacijos ir vidinės darnos skalės komponentai buvo susiję teigiamomis koreliacijomis. Labiausiai jos išryškėjo jaunuolių tarpe. Tai rodo jaunuolių nusikaltimo motyvacijos ir vidinės darnos teigiamus ryšius. Nors nepilnamečių tarpe ryšiai tarp nusikaltimo motyvacijos motyvų ir vidinės darnos komponentų neišryškėjo, reikėtų smulkiau paanalizuoti šias tendencijas ateityje.

Lietuvoje, kaip ir Islandijoje (Gudjonsson and Sigurdsson, 2007) pastebėta, kad nepilnamečiai mažiau galvoja apie nusikaltimo pasekmės. Taip pat Lietuvoje pastebėta, kad nepilnamečiai įtariamieji dažniau buvo atlikti nusikaltimus savo malonumui nei jaunuoliai įtariamieji.

Kaip teigiama literatūroje (Kassin 2007, Landers, 2000) prisipažinimui turi įtakos kultūra. Kiekvienoje šalyje svyruoja prisipažinimo dažnis. Paanalizavus kaip Lietuvos Respublikoje skiriasi lietuvių ir kitų tautybių nepilnamečių ir jaunuolių prisipažinimo ypatumai buvo gauti šie duomenys.

Lietuvių ir kitų tautybių atstovų prisipažinimas yra panašus. Nežymiai didesnis jis yra kitataučių tarpe, tačiau šis rodiklis nėra statistiškai reikšmingas. Buvo rasta statistiškai reikšmingų koreliacijų prisipažinimo veiksmuose tiek lietuvių, tiek ir kitataučių tarpe. Lietuvių tarpe vyravo statistiškai reikšmingas ryšys tarp išorinio ir vidinio spaudimo veiksnių, kitataučių tarpe tarp visų trijų prisipažinimo veiksnių: išorinio spaudimo, vidinio spaudimo ir įrodymų suvokimo. Tai rodo,

kad kitų šalių atstovai yra jautresni įvairiems prisipažinimo veiksniams. Kitų tautybių atstovai labiau jaučia gailėstį dėl atlikto prisipažinimo, nei lietuviai.

Verta pastebėti, kad prisipažinimo ir nusikaltimo motyvacijos veiksniai yra susiję teigiamais ryšiais lietuvių tarpe. Tai rodo, kad lietuviai labiau jaučia nusikaltimo motyvacijos ir prisipažinimo sąryšį. Vienas iš prisipažinimo veiksnys – išorinis spaudimas yra susijęs su visais nusikaltimo motyvacijos motyvais lietuvių įtariamųjų tarpe. Kitų tautybių atstovų tarpe išorinis spaudimas yra susijęs tik su provokavimo motyvu. Įrodymų suvokimas kitų tautybių atstovų tarpe, yra susijęs su paklusnumo ir provokavimo nusikaltimo motyvų reikšmingais teigiamais ryšiais. Tuo tarpu vidinis spaudimas yra susijęs su provokavimo veiksniais tik lietuvių tarpe. Šie duomenys parodo lietuvių ir kitų tautybių atstovų skirtumus tarp nusikaltimo motyvacijos ir tolesnio prisipažinimo. Tai kas yra svarbu ir reikšminga lietuviams nėra svarbu kitų šalių atstovams. Tai labai svarbus veiksnys leidžiantis geriau suprasti lietuvių ir nelietuvių nepilnamečių ir jaunuolių prisipažinimo ir nusikaltimo motyvacijos ryšį.

Kaip buvo nustatyta prisipažinimo ir vidinės darnos skalei įtakos turi tiek lietuviai įtariamieji, tiek ir nelietuviai. Lietuvių įtariamųjų tarpe išorinis ir vidinis spaudimas buvo susiję su suprantamumo komponentu, tuo tarpu kitų tautybių įtariamųjų tarpe išryškėjo tik vidinio spaudimo silpni teigiami ryšiai su suprantamumo ir sugebėjimu kontroliuoti situaciją komponentais. Tai rodo, kad skirtingoms tautybėms prisipažinimo ir vidinės darnos rodikliai turi skirtingą reikšmę. Šis pastebėjimas yra svarbus apklausiant skirtingų tautų atstovus. Tai gali būti susiję ne tik su kalbos skirtumais bei jos supratimu, bei su skirtingomis kultūromis, bei tradicijomis.

Šio tyrimo metu nustatyti aukštesni nusikaltimo motyvacijos vidurkiai kitų tautybių įtariamųjų tarpe. Nors šie skirtumai nėra statistiškai reikšmingi, svarbu juos paanalizuoti plačiau. Atlikus koreliacinę analizę paaiškėjo, kad tiek lietuvių, tiek kitataučių nepilnamečių ir jaunuolių įtariamųjų tarpe vyrauja tie patys nusikaltimo motyvacijos motyvų ryšiai. Tai yra paklusnumo, sujaukinimo ir provokavimo motyvų tarpe bei sujaukinimo ir finansinio motyvų tarpe. Tai rodo, kad nusikaltimo motyvacija nepriklauso nuo tautybių.

Svarbu pabrėžti, kad nusikaltimo motyvacijos motyvų ir vidinės darnos komponentų ryšiai tarp tautybių skiriasi. Tai rodo, kad lietuvių įtariamųjų tarpe labiausiai susiję sujaukinimo ir finansiniai motyvai su suprantamumo komponentu. Kitataučių įtariamųjų tarpe vidinės darnos komponentai turi įtakos visiems nusikaltimo motyvams. Žinant vidinės darnos reikšmę nusikaltimui galima geriau suprasti nepilnamečius bei jaunuolius nepriklausomai nuo tautybės. Vidinės darnos ugdymas leistu sumažinti nusikaltimo motyvaciją nepriklausomai nuo tautybės.

Literatūros šaltiniuose teigiama (Koposov, 2003), kad vidinė darna susiformuoja paauglystėje ir lieka gana stabili per visą asmens gyvenimą. Tik stiprus sukrėtimai, ar sužeidimai gali pakeisti

vidinės darnos stiprumą. Analizuojant vidinės darnos įtaką nepilnamečiams ir jaunuoliams svarbu atkreipti dėmesį, kad amžius turi reikšminės įtakos. Jaunuolių tarpe tiek vidinės darnos įverčiai, tiek ir komponentų: supratingumas ir sugebėjimas kontroliuoti situaciją yra aukštesni nei nepilnamečių tarpe. Tai rodo, kad jaunuoliai geriau gaudoosi situacijoje, jaučia gyvenimo pilnumą ir t.t. Vidinės darnos komponentas sugebėjimas kontroliuoti situaciją yra stipresnis nelietuvių įtariamųjų tarpe.

Kaip parbrėžiama literatūroje, vidinės darnos stiprumas leidžia prognozuoti ne tik nepilnamečio ar jaunuolio elgesį, bet ir elgesį apklausos metu bei galimą prisipažinimą (Holmberg, 2006). Išanalizavus vidinės darnos stiprumo įtaka prisipažinimui bei jo veiksniams paaiškėjo, jog yra skirtumas tarp vidinio ir išorinio spaudimų veiksnių ir vidinės darnos stiprumo. Nepilnamečiai ir jaunuoliai turintys stiprią vidinę darną geriau sugeba atsispirti vidiniam spaudimui apklausos metu. Tai svarbu norint išvengti klaidingo prisipažinimo. Šio tyrimo metu nustatyta, kad vidinės darnos stiprumas turi įtakos nusikaltimo motyvacijai. Kuo vidinė darna stipresne tuo asmuo lengviau atsispiria nusikaltimo pagundai. Vidinės darnos stiprumas yra susijęs su visais nusikaltimo motyvais: provokavimo, sujaudinimo, paklusnumo ir finansiniu motyvais. Jų reikšmingumas reiškia, kad stiprinant vidinę darną nepilnamečiai ir jaunuoliai galės lengviau atsisispirti nusikaltimo motyvacijai.

Taigi šis tyrimas atskleidė kiek prisipažinimas priklauso nuo įvairių veiksnių ir kiek jis yra svarbus priklausomai nuo amžiaus, tautybės bei vidinės darnos stiprumo. Atliktas tyrimas gali būti svarbus ne tik teoriniu, bet ir praktiniu lygmeniu. Apklausiant nepilnamečių ar jaunuolį bei parenkant tinkamas apklausos strategijas priklausomai nuo amžiaus, tautybės bei vidinės darnos stiprumo galima greičiau sulaukti bendradarbiavimo tarp įtariamųjų ir tyrėjų. Ateityje būtų tikslinga patyrinėti ne tik nepilnamečius ir jaunuolius, bet ir įtraukiant įvairaus amžiaus įtariamuosius, bei į tyrimų atlikimą įtraukti tokius veiksnius kaip nusikaltimo pobūdis, nusikaltimo dažnis, šeimos sudėtis.

5. Išvados

1. Nepilnamečių ir jaunuolių (iki 21m.) prisipažinimo veiksniai statistiškai reikšmingai nesiskiria.
2. Prisipažinimo veiksnių tarpusavio ryšiai skiriasi priklausomai nuo įtariamojo tautybės, t.y. lietuviai įtariamieji pasižymi teigiamu ryšiu tarp vidinio ir išorinio spaudimo, nelietuvių tarpe įtariamieji pasižymi teigiamu ryšiu tarp visų trijų prisipažinimo veiksnių: išorinio spaudimo, vidinio spaudimo ir įrodymų suvokimo.
3. Nepilnamečių ir jaunuolių įtariamųjų prisipažinimo veiksniai skiriasi priklausomai nuo nusikaltimo motyvacijos t.y. nepilnamečių įtariamųjų vidinio ir išorinio spaudimo veiksnys yra susijęs su provokavimo motyvu, jaunuolių (iki 21m.) grupėje išorinio spaudimo veiksnys susijęs su sujaudinimo ir provokavimo motyvais, o įrodymų suvokimo veiksnys susiję su paklusnumo ir provokavimo motyvais.
4. Nepilnamečių ir jaunuolių įtariamųjų prisipažinimo veiksniai skiriasi priklausomai nuo jų vidinės darnos ypatumų, t.y. įtariamųjų nepilnamečių įrodymų suvokimo veiksnys yra susijęs su sugebėjimu kontroliuoti situaciją, o jaunuolių (iki 21m.) įtariamųjų grupėje vidinis spaudimas susijęs su suprantamumu. Vidinės darnos stiprumas turi įtakos vidiniam ir išoriniam spaudimui, t.y. kuo nepilnamečių ir jaunuolių įtariamųjų vidinė darna aukštesnė, tuo lengviau atsispiria išoriniam ir vidiniam spaudimui.

6. Rekomendacijos

Nepilnamečių ir jaunuolių prisipažinimas yra svarbus ir aktualus ne tik jų tėvams/globėjams, bet ir tyrėjams susiduriantiems su nepilnamečių bei jaunuolių apklausomis. Tik žinant svarbiausius prisipažinimo veiksnius galima geriau atlikti apklausą bei sulaukti įtariamojo bendradarbiavimo.

Išanalizavus mokslinę psichologinę literatūrą apie nepilnamečių ir jaunuolių prisipažinimo psichologinius ypatumus pastebėta, kad Lietuvoje prisipažinimo problema dažniau nagrinėjama teisiniu pobūdžiu. Taip pat ne visose apklausose dalyvauja psichologas, kuris pagelbėtų atlikti nepilnamečių ir jaunuolių apklausas atsižvelgiant į jų amžių, tautybę, nusikaltimo motyvaciją bei vidinę darną.

Tyrimo metu išaiškėję pagrindiniai prisipažinimo psichologiniai ypatumai leidžia manyti, kad prisipažinimas yra sudėtingas procesas, kuris gali trukti ne vieną valandą, kas turi įtakos ne tik fizinei, psichinei įtariamojo savijautai, bet taip pat ir tyrėjo. Todėl svarbu žinant pagrindinius psichologinius prisipažinimo ypatumus naudoti tinkamas apklausos strategijas, kurios leistų ne tik sutaupyti laiko ir žmogiškųjų resursų, bet ir išvengti tam tikrų klaidų. Taigi tyrėjams atliekantiems apklausas labai svarbu yra žinoti pagrindinius prisipažinimo veiksnius, jų sąsajas su kitais psichologiniais ypatumais.

Apibendrinant galima pasakyti, jog nepilnamečio ir jaunuolio įtariamojo prisipažinimas yra opi mūsų visuomenės problema, nes ji yra susijusi, ne tik su nusikaltimo motyvacija, bet, kaip parodė mūsų tyrimo rezultatai, ir su įtariamojo vidinės darnos savybėmis. Taigi raidos ir teisės psichologijos žinių integraciją tyrėjų mokymo procese yra svarbus veiksnys leidžiantis tikslingiau ir kryptingiau atlikti įtariamojo apklausas. Psichologijos vaidmuo yra aktualus ir būtinas siekiant tinkamo apklausos atlikimo bei geresnio įtariamojo prisipažinimo proceso išmanymo.

Santrauka

Nepilnamečių ir jaunuolių prisipažinimas buvo daugiausiai tiriamas teisine, kriminologine kryptimis. Tačiau svarbu suprasti ir prisipažinimo psichologinius aspektus, jų sąsajas su asmens vidine darna bei nusikaltimo motyvacija. Tik supratęs nepilnamečių ir jaunuolių prisipažinimą psichologiniu lygmeniu, galima išvengti manipuliavimo įrodymais bei išorinio ir vidinio spaudimo darymo apklausos metu. Taip pat svarbu svarbus rodiklis prisipažinimo procese yra vidinės darnos stiprumas bei nusikaltimo motyvacijos veiksniai.

Atliekant tyrimą buvo siekiama ištirti nepilnamečių ir jaunuolių, lietuvių ir kitų tautų įtariamųjų, prisipažinimo veiksnių ypatumus bei sąsajas su nusikaltimo motyvacija ir vidine darna, išanalizuoti psichologinę mokslinę literatūrą apie jaunuolių prisipažinimo dažnį, jo veiksnių tarpusavio ryšį, atlikti nepilnamečių ir jaunuolių įtariamųjų prisipažinimo statistinę analizę bei pateikti praktines rekomendacijas.

Tyrimo metu buvo ištirta 83 Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Vilniaus regiono pataisos inspekcijos Vilniaus miesto ir rajono pataisos inspekcijos įskaitoje esančių nepilnamečių ir jaunuolių bei Lukiškių tardymo izoliatoriuje kalėjime esančių nepilnamečiai. Anketavimo metodais gauti duomenys atskleidžia, jog nepilnamečių ir jaunuolių prisipažinimo dažnis yra panašus, prisipažinimui turi įtakos nusikaltimo motyvacijos motyvai bei vidinės darnos stiprumas.

Šis darbas atskleidžia nepilnamečių ir jaunuolių prisipažinimo ypatumus Lietuvoje, nusikaltimo motyvacijos veiksnių ir prisipažinimo ryšius bei vidinės darnos stiprumo sąsajas su prisipažinimu nepilnamečių ir jaunuolių tarpe.

Summary

This master paper primarily deals with the confession of under-aged and young adults, which was research from legal and criminological aspects. Although, it could be stated, that psychological aspects as well as the connection with the sense of coherence and motivation for crime commitment, are none the less important. It could only be possible to avoid the manipulation of evidence and inner as well as outer pressure during the interrogation, if psychological aspects of under-aged and young adults are well understood. Other important indices in the process of confession are the strength of sense of coherence and crime motivation factors.

During the research it was determined to find out what are the major specifications of confession of under-aged and young adults and the correlation between this factor, crime motivation and sense of coherence; to analyze scientific psychological literature regarding frequency of the confession of juveniles; to determine the inner correlation between these factors; to perform the statistical analysis of suspects, who are under-aged and young adults; and to make practical recommendations.

During the research we analyzed 83 research subjects, who were under-aged and young adults, and whose information was found in the suspect books at Vilnius District Correction Inspection, The Prison Department under The Ministry of Justice of the Republic of Lithuania and The Lukiskes Remand Prison.

Using the methods of questionnaire, we found out the confession frequency of under-aged and young adults is similar, and that the confession was mostly influenced by the motives of crime motivation as well as the strength of sense of coherence.

Concluding, it could be stated that this master paper outlines the confession specifications of under-aged and young adults in Lithuania, the correlation between the crime motivation and confession, and the connection between the strength of inner harmony and confession among under-aged and young adults.

Literatūros sąrašas

Ackerman M.J. Podstawy psychologii sądowej. Gdansk: Gdanskie wydawnictwo psychologiczne, 2005.

Ažubalyte R., Ancelis P., Burda R. Teisinės rekomendacijos ikiteisminio tyrimo pareigūnams, dirbantiems su nepilnamečiams. Vilnius. 2005.

Bengel J., Strittmatter R., Willmann H. Whats keeps people healthy? Cologne: Federal centre for health education, 1999.

Cima M., Merckelbach H., Butt C., Kremer K., Knauer E., Schellbach-Matties R. It was not me: Attribution of blame for criminal acts in psychiatric offenders // Forensic Science International. 2007, vol.168, p.143-147.

Čekanavičius V., Murauskas G. Statistika ir jos taikymai II. - Vilnius: TEV, 2002.

Darlington R.B. Factor analysis, 1997. Prieiga per internetą: <http://www.psych.cornell.edu/Darlington/factor.htm>. Žiūrėta: 2007 12 15.

Goldstein N., Condie L., Kalbeitzer R., Osman D., Geier J. Juvenile offenders Miranda rights comprehension and self-reported likelihood of offering false confessions // Assessment. 2003, vol. 10, p. 359-369.

Gorassini D.R., Harris J.A., Diamond A., Flynn-Dastoor E. Computer assessment of interrogative suggestibility // Personality and Individual Differences. 2006, vol. 40, p. 569-577.

Gordon N.J., Fleisher W.L. Effective interviewing and interrogation techniques. San Diego: Personality and Individual Differences, 2004, p.114-115.

Grigutytė N., Česnienė I., Karmaza E., Valikevičiūtė J. Psichologinės rekomendacijos ikiteisminio tyrimo pareigūnams, dirbantiems su nepilnamečiais. Vilnius, 2006.

Gudjonsson G. H. The psychology of interrogations, confessions and testimony. Chichester: Wiley, 1992.

Gudjonsson G., Sigurdsson J. The Gudjonsson confession questionnaire – revised (GSQ - R): faktor structure and its relationship with personality // Personality and Individual Differences. 1999, p. 953-968.

Gugjonsson G., Sigurdsson J. Motivation for offending and personality. A study among young offenders on probation // Personality and Individual Differences. 2007, p. 1243-1253.

Gudjonsson G., H. Sigurdsson J.F., Asgeirsdottir B.B., Sigfusdottir I.D. Custodial interrogation, false confession and individual differences: A nation study among Icelandic youth // Personality and Individual Differences. 2006, vol. 41, p. 49-59.

Gudjonsson G. H., Sigurdsson J.F., Bragason O.O., Einarsson E., Vladimarsdottir E.B. Confessions and denials and the relationship with personality // *Legal and Criminological Psychology*. 2004, vol. 9, p.121-133.

Holmberg U., Christianson S. Murderers and sexual offenders experiences of police interviews and their inclination to admit or deny crimes // *Behavior Sciences and the Law*. – 2002, vol. 20, p.31-45.

Holmberg U. Police interviews with victims and suspects of violent and sexual crimes; Interviewees' experiences and interview outcomes. Edsbruk: Akademitryck AB, 2004.

Holmberg U. Psychological well being in the police interview: A therapeutic jurisprudential approach. Second international conference on investigative interviewing. Konferencijos medžiaga: 2006 07 03-07 // Prieiga per internetą : [userweb.port.ac.uk / ~carsond / iii2Abstracts / iii2-Accepted-Individual.doc](http://userweb.port.ac.uk/~carsond/iii2Abstracts/iii2-Accepted-Individual.doc). Žiūrėta: 2008 02 25.

Howitt D. Introduction to forensic and criminam psychology. – Harlow: Pearson Education limited, 2006.

Justickas V. Bendroji ir teisės psichologija. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.

Kassin S. M. On the psychology of confessions. Does innocence put innocents at risk? // *American Psychologist*. 2005, vol. 60, p. 215-228.

Kassin S. M., Gudjonsson G. Psychology of the confessions // *Psychological Science in the Public Interest*. 2004, vol.5, 67p.

Kassin S. M., Leo R., Meissner C., Richman K., Colwell L., Leach A.M., La Fon D. Police interviewing and interrogation: a self – report survey of police practices and beliefs // *Law Hum Behav*. 2007, vol. 31, p.381-400.

Kilinskas V. Ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama įtariamąjui apklausa // *Teisė*. 2005 (57), ISSN 1382-1274.

Koposov R.A., Ruchkin V.V., Eisemann M. Sense of Coherence: A Mediator between Violence Exposure and Psychopathology in Russian Juvenile Delinquents // *Journal of Nervous & Mental Disease*. 2003, vol. 191 (10), p.638 – 644.

Lietuvos Baudžiamasis kodeksas. Prieiga internete: // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=111555. Žiūrėta: 2008 03 25.

Martišius S. A., Vaičiūnas G. P. Taikomoji statistika ekonomistams ir vadybininkams (teorija ir metodai). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001.

Milne R., Bull R. Investigative interviewing Psychology and practice. Chishester: Wiley 2000.

Ofshe R.J., Leo R.A. The decision to confess falsely: Rational choice and irrational action // *Denver University Law Review*. 1997, vol. 74, p. 979-1122.

Pearse J., Gudjonsson G.H., Clare I.C.H., Rutter S. Police interviewing and psychological vulnerabilities: predicting the likelihood of a confession // *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 1998.

Petrulytė A., Pileckaitė-Markovienė M., Lazdauskas T. Lėtinėmis ligomis sergančio ir sveiko suaugusiojo sveikatos kontrolės lokuso ir vidinės darnos ypatumai // *Psichologija*. 2007, 35, p. 32-41;

Redlich A., Ghetti S., Quas J. Perceptions of children during a police interview: a comparison of alleged victims and suspects // *Journal of Applied Social Psychology*. 2008, vol. 38, p. 705-735.

Richardson G., Kelly T.P., A study in the relationship between interrogative suggestibility, compliance and social desirability in institutionalised adolescents // *Personality and Individual Differences*. 2004, vol. 36, p. 485-494.

Rummel R.J. , Understanding factor analysis, // Prieiga internete: <http://www.hawaii.edu/powerkills/UFA.HTM> (2007 12 08).

Sigurdsson J.F., Gudjonsson G.H. The relationship between types of claimed false confession made and the reasons why suspects confess to the police according to the Gudjonsson Confession Questionnaire (GCQ). *Legal and Criminological Psychology*, 1996, vol.1, p. 259-269.

Tittle C.R., Ward D.A. Grasmick H.G. Genger, age and crime/deviance: a challenge to self-control theory // *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 2003, vol.40, p. 426-453.

Vaitkevičius R., Saudargienė A. Statistika su SPSS psichologiniuose tyrimuose. Kaunas: VDU leidykla, 2006.

Vileikienė E. Lietuvos nepilnamečių justicijos problemos: socialinė analizė. Vilnius: Nusikaltimų prevencijos Lietuvoje centras, 2007.

Zimbardo F.G. *Psychologia i życie*. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 2004.

Zulawski D.E., Wiclander D.E. *Practical aspects of interview and interrogation*. Boca Raton: CRC Press, 2002.